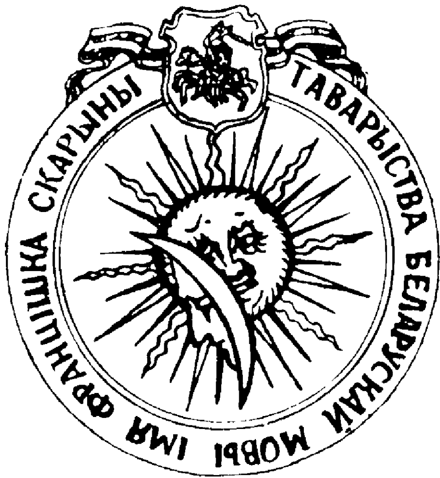
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) | № 10 (222) | 7 сакавіка 1995 г. | Кошт — 100 рублёў

Напярэдадні 8 Сакавіка зычым нашым мілым, прыгожым, любімым жанчынам шчаслівай вясны і цёплага лета!

ПОСТУП ТЫДНЯ

○ **АДБЫЛАСЯ «ПРАМАЯ ЛІНІЯ» ЖЫХАРОЎ НАШАЙ КРАІНЫ СА СТАРШЫНЁЙ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСІ МЕЧЫСЛАВАМ ГРЫБАМ**. На пытанне: «Як вы ставіцеся да ідэі Прэзідэнта аб правядзенні рэспубліканскага рэферэндуму па сімволіцы і беларускай мове і ці можаце вы як спікер парламента і патрыёт сваёй нацыі, паўплываць на тое, што Канстытуцыя — гэта не урна для смецця, а агульнанародны дакумент. і яго трэба выконваць?» Мечыслаў Іванавіч адказаў: «Лічу, што патрэбы ў такім рэферэндуме на сённяшні дзень у нас няма. Гэтымі пытаннямі мы можам унесці раскол у грамадства і падзяліць людзей на дзве часткі: адны будуць за беларускую мову, другія — за двухмоўе. На нашай тэрыторыі павінна ўсталёўвацца родная мова — беларуская... У адпаведнасці з нашай Канстытуцыяй рашэнне аб правядзенні рэферэндуму прымаецца Вярхоўным Саветам. Прэзідэнт мае права ініцыіраваць рэферэндум. Згодна ж з Канстытуцыяй Вярхоўны Савет не мае права ўносіць змяненні ў яе за 6 месяцаў да заканчэння тэрміну сваіх паўнамоцтваў». Гаворачы пра сімволіку, Мечыслаў Грыб сказаў: «Зноў паўтаруся, што нас прызналі ўжо больш за сто краін свету, прызналі і нашы сімвалы. А ўвогуле сімвалы — гэта святыня. Іх часта не мяняюць» У «прамой лініі» простыя людзі нашай краіны Мечыслава Грыба назвалі «патрыётам сваёй нацыі». Прэзідэнт жа, відаць, ніколі не дачакаецца такіх слоў ад людзей, калі і далей будзе зневажаць беларускую мову і нашы старадаўнія сімвалы.

○ ***САВЕТ КААРДЫНАТАРАЎ РУХУ БЕЛАРУСКІ ІНТЭЛЕКТУАЛЬНЫ РЭСУРС ЗВЯРНУЎСЯ*** *ў Нацыянальны камітэт па святкаванні 50-годдзя ААН, які ўзначальвае прэм'ер Міхаіл Чыгір, з просьбай абмеркаваць на пасяджэнні камітэта пытанне аб магчымасці выступлення кіраўніка беларускага ўрада на Генеральнай Асанблеі ААН з ініцыятывай аб стварэнні пад эгідай ААН новага агенцтва — Сусветнай арганізацыі інтэлектуальных рэсурсаў.*

○ **ПРЭЗІДЭНТ РАСІЙСКАЙ ФЕДЭРАЦЫІ БАРЫС ЕЛЬЦЫН, ВЫСТУПАЮЧЫ Ў АКАДЭМІІ НАВУК РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ, СКАЗАЎ**: «Развіццё нашых двухбаковых адносін не мае нічога агульнага з якім бы там ні было паглынаннем Беларусі Расіяй Такіх намераў у нас няма і не будзе Глыбокая інтэграцыя, цеснае ўзаемадзеянне — так Гэта — наш выбар» Сказана добра, але ж мы памятаем і пра тое, як Ельцын казаў, што Чачню ніхто не бамбіць, у той час, як расійскія бомбы і ракеты руйнавалі Грозны.

○ ***У БЕЛАРУСІ ПРАЙШЛІ ДНІ КУЛЬТУРЫ УКРАІНЫ.*** *У гарадах нашай краіны адбыліся святочныя канцэрты і мітынгі, накіраваныя на ўмацаванне дружбы і ўзаемапаразумення паміж украінскім і беларускім народамі.*

○ **БЫЛЫ СТАРШЫНЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСІ СТАНІСЛАЎ ШУШКЕВІЧ ЛІЧЫЦЬ**, што візіт Прэзідэнта Расіі ў Менск быў выкліканы пошукам палітычнай падтрымкі Беларусі ў сувязі з расійска-чачэнскім канфліктам

Юбілейнае

Радкі паэта наталяюць беларускасцю

Пачынальніцамі розных літаратурных мерапрыемстваў у калектывах найчасцей бываюць жанчыны. Менавіта ім, тонкім душой і інтэлектам, не абдзеленым Богам, але запрыгоненым адвечнай праблемай «жанчына—побыт», найбольш патрэбны ёмкія словы жывых кантактаў з любімым паэтам, пісьменнікам. З усёй шчырасцю жаночай душы яны хочуць парадаваць госця, дагадзіць, улагодзіць, амаль не кранаючы тэмы аналізу творчасці аўтара з боку іх, чытачоў. Як вядома, пытанні, заўвагі, крытычны разбор там, дзе больш ведаў. Невыпадкова ж сярод тых прафесій, што патрабуюць шмат намаганняў дзеля творчага росту, пераважная большасць — мужчыны. Не будзем браць у разлік абсурднасць статыстыкі з-за недарэчнасці дзяржаўнай фінансавай пазіцыі наконт медыкаў і педагогаў. Дарэчы, хай не прагучыць папрокам прыклад, што ў складзе мнагалюднай рэдкалегіі паважанай газеты «Наша слова» сярод надзвычай паважаных прадстаўнікоў, якія ўпрыгожваюць беларускую нацыю, — ніводнай жанчыны. На літаратурных сустрэчах сціплыя працаўніцы-жанчыны настроены, як дзеткі казку,.. бясконца слухаць, люляючы свае ўзнёслыя палымяныя жаданні чытаць, вывучаць, пазнаваць. Жаданні, якія назаўтра ж загоніць у кут порсткасць і жорсткасць жыццёвых абставін. У гэтым плане жанчынам-чытачкам лягчэй з паэтамі — вершы ашчадней да жаночага часу, чым проза, да таго ж, заўсёды знойдзецца тое, што сугучна душы... Дазвольце прыгадаць адну такую сустрэчу, своеасаблівы мосцік паміж часам сённяшнім і 1963 годам, калі быў напісаны верш, уражанне ад якога непадуладна часу Напісаны сяголетнім яркім, як нязгасная зорка, юбілярам, народным, слынным, славутым, знакамітым (безліч эпітэтаў просяцца з багацейшай скарбонкі беларускай мовы, каларыт якой увесь час узмацняе сам юбіляр) нашым беларускім паэтам Рыгорам Барадуліным. Верш гэты — «Мая мова». Сустрэча тая адбывалася менавіта ў такім жа жаночым калектыве, сустрэча, напэўна ж, не адзіная ў біяграфіі паэта Го быў пачатак 80-х гадоў Напярэдадні, у «Бібліятэцы беларускай паэзіі» была выдадзена кніга выбраных старонак лірыкі «Белая нябыліня грому». Шмат чыталася на сустрэчы вершаў на замову Слухаючы верш «Бацьку», хтосьці, пад гнётам уласнай тугі, усхліпнуў, чым крышку нават збянтэжыў аўтара, кагосьці па-добраму ўзяў за сэрца (сяброўка сама прызналася ў гэтым) верш «Трэба дома бываць часцей», хтосьці спытаў пра думку паэта наконт сяброў Высоцкага, якія выказалі нябожчыку дрэнную паслугу, тыражыруючы з магнітафонных касет не заўсёды прыстойныя вершы падчас цесных кампаніяў (можа нават перасцерагаючы любімага свайго паэта). «У гаспадарцы павінна быць усё», — прыязна ўсміхаючыся, звёў на жарт гэта пытанне Рыгор Іванавіч. І вось папрасілі прачытаць верш «Мая мова», верш, які, здаецца, кожнай літарай, быццам крынічка, увесь час няспынна журчыць, бадзёрыць, натольвае беларускасцю. Верш даў новы накірунак гамонцы: не ўпрыгожваюць асобных бацькоў іх учынкі аб вызваленні дзяцей ад вывучэння ў школе беларускай мовы. Адна высокапасадная асоба не ўстрымалася, фыркнула: «Успокойтесь, кому он нужен, этот язык, смешно слушать». Разгарэлася спрэчка, канец якой паклаў сам наш сённяшні юбіляр прыкладна так: «Мякка кажучы неразумна, а мулка «спрыяць» такім чынам дзіцяці, прыніжаць народ, які цябе песціць з усёй сваёй аднаму толькі яму характэрнай у такой ступені пяшчотай». Вось радкі таго верша:

Сцвярджаюць гісторыкі і мовазнаўцы,
Што паступова сціраюцца грані нацый
і, нібыта як перажытак,
аджыць павінна абавязкова
Мова маці маёй — беларуская мова.
Што мне, як імя ўласнае, блізкая і знаёмая,
Што па жылах маіх цячэ
і ціхім Сажом і Нёманам .

.Калі мова мая ўльецца ў агульны людскі акіян,
—
Пацячэ ў ім, стрыманая, цёплым Гальфстрымам.
І будзе мне сэрца грэць кожным ашчаджаным
словам,
Бо, як жыта, спрадвечная Беларуская м о в а!

Шаноўныя бацькі, хай у вашых гаспадарках надалей заўжды прысутнічае родная для нашага краю беларуская мова.

Наипаважанейшы Рыгор Іванавіч! Хай у Вашай асабістай гаспадарцы заўсёды будзе са спрыяльным лішкам тое, што неабходна душы, што люба сэрцу, што яшчэ ярчэй будзе асвечваць ваш розум і талент Добрага Вам здароўя, бадзёрага даўгалецця

Ларыса Рабцэвіч-Бранавіцкая.
г.Менск.

Ліст з Аўстраліі

Не здаваць Беларусь у прыгон маскоўскай імперыі

Адзінаццаты з'езд дэлегатаў Федэральнай Рады беларускіх арганізацый у Аўстраліі звярнуўся да Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь з прывітаннем і заклікам спыніць расійскую каланіяльную палітыку, якую праводзяць варожыя сілы на тэрыторыі шматпакутнай Беларусі.

Суверэнітэт Беларусі, адзначаецца ў звароце, знаходзіцца пад пагрозай. Да гэтага часу ў заканадаўчым органе, якім з'яўляецца Вярхоўны Савет, ёсць элемент, які ўсялякімі спосабамі намагаецца скасаваць незалежнасць.

Асноўным законам Рэспублікі з'яўляецца Канстытуцыя 1994 года, дзе ў артыкуле 17 зазначана. «Дзяржаўнай мовай Рэспублікі Беларусь з'яўляецца беларуская мова». Наш гістарычны герб ёсць слаўная «Пагоня». Сцяг — бел-чырвона-белы. І будзем спадзявацца, што нацыянальным Гімнам Беларусі канчаткова застанецца наш ужо гістарычны Гімн «Мы выйдзем шчыльнымі радамі».

Мы спачуваем, пішуць Прэзідэнту А.Лукашэнку суродзічы з Аўстраліі, цяжкаму эканамічнаму стану, у якім апынулася Беларусь у дадатак да чарнобыльскай бяды і па меры магчымасцяў стараемся дапамагчы дзе можам. Але мы супраць усялякіх пагадненняў, якія пагражаюць суверэнітэту Беларусі, асабліва небяспечных пагадненняў з Расійскай Федэрацыяй у абаронным напрамку.

Мы, падкрэсліваецца ў звароце, катэгарычна супраць уз'яднання Рэспублікі Беларусь з Расійскай Федэрацыяй. Узброеныя сілы чужых краін павінны пакінуць Беларускую зямлю, у іншым выпадку Беларусь апыніцца ізноў у прыгоне маскоўскай імперыі.

Мы звяртаемся да Прэзідэнта і ўрада Рэспублікі Беларусь, гаворыцца ў звароце, прыкласці ўсе намаганні, каб уз'яднаць усе этнічна беларускія землі ў межах Бацькаўшчыны, нягледзячы на тое, якімі змовамі ці здзелкамі гэтыя землі былі адарваныя ад нашай дзяржавы. Вы, шаноўны Прэзідэнт, — пішуць аўстралійскія беларусы, — выбраны беларускім народам бараніць правы і годнасць нашага народа, і таму мы звяртаемся да Вас: зрабіце ўсё магчымае, каб наша дзяржава стала годным сябрам усіх дэмакратычных дзяржаў свету, і мы тут, на чужыне, ганарыліся б, што таксама з'яўляемся часткай гэтага слаўнага народа.

Зварот па даручэнні Адзінаццагага з'езда падпісалі:

А.ГРУША, старшыня,
П.ГУЗ, сакратар,
А.ШНЭК, сябра Прэзідыума

«Геапалітыка, інтэграцыя, прагрэс»

Пад гэтым лозунгам у сярэдзіне лютага ў Менску адбылася Нацыянальная асамблея прагрэсіўных сіл Рэспублікі Беларусь, наладжаная грамадскай арганізацыяй з назвай «Нацыянальная асацыяцыя садзеяння сацыяльна-эканамічнай рэформе».

Два дні — 17 і 18 лютага — звыш 200 дэлегатаў канферэнцыі, якія сабраліся з Беларусі, Украіны і Расіі, удзельнічалі ў рабоце некалькіх секцый, ладзілі навукова-практычныя канферэнцыі, «круглыя сталы», семінары, дыскусіі. У праграму асамблеі былі ўключаны і дэбаты вядомых у краіне палітыкаў, дыскусія лідэраў і ўдзельнікаў [illegible] урадаў», а таксама дэбаты, паказаныя пазней па тэлевізіі. У апошніх, дарэчы, не ўдзельнічаў, нягледзячы на запрашэнне, лідэр Беларускага Народнага Фронту Зянон Пазьняк.

Сам факт правядзення асамблеі і яе вынікі яскрава засведчылі: у Беларусі існуюць сілы, якія актыўна выступаюць супраць вяртання краіны да таталітарызму, за рэформы ў сацыяльнай, эканамічнай і палітычнай сферах, за хутчэйшую інтэграцыю Беларусі ў структуру СНД

Дакументы

Намесніку старшыні Камісіі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны ТРУСАВУ А.А.
Копія: Галоўнае ўпраўленне вышэйшай адукацыі Мінадукацыі і навукі

Паважаны Алег Анатольевіч!

На Ваш запыт на імя міністра адукацыі і навукі аб тым, калі Белдзяржуніверсітэт будзе на 50 прац. пераведзены на беларускую мову навучання, паведамляем, што калектыў універсітэта праводзіць мэтанакіраваную работу па пераводу выкладання на беларускую мову, у тым ліку і на прыродазнаўчых спецыяльнасцях. Сёння можна канстатаваць, што мы гатовы забяспечыць выкладанне на беларускай мове большасці агульнаадукацыйных дысцыплін для студэнтаў усіх спецыяльнасцей. Выкладанне спецкурсаў можа весціся на беларускай, рускай, англійскай і іншых мовах па жаданню студэнтаў. Падрыхтоўка студэнтаў па педагагічнаму напрамку, у тым ліку фізікаў, матэматыкаў, хімікаў, біёлагаў, а таксама на факультэце журналістыкі, гістарычным, геаграфічным вядзецца ў асноўным на беларускай мове.

Пераход да выкладання на беларускай мове стрымліваецца фактычнай адсутнасцю падручнікаў для ВНУ па прыродазнаўчых і шэрагу гуманітарных дысцыплін, што стварае значныя цяжкасці для студэнтаў, якія з гэтай нагоды ў сваёй большасці настойліва просяць пакуль аб выкладанні на рускай мове дзеля больш якаснага авалодання будучай прафесіяй.

Пры гатоўнасці будучых студэнтаў універсітэта ўспрымаць вучэбны матэрыял на беларускай мове нашы прафесары і выкладчыкі ў сваёй большасці падрыхтаваны да выкладання на беларускай мове. Разам з тым ва універсітэце праводзіцца значная работа па распрацоўцы навуковай тэрміналогіі, падрыхтоўцы слоўнікаў і падручнікаў. Выданне ж вучэбнай літаратуры стрымліваецца адсутнасцю фінансавання іх выдання.

Рэктар, акадэмік АН Беларусі
Ф.М.КАПУЦКІ.

Меркаванні

Кананізуючы мінулае, можна спатыкнуцца на сучасным

(Гутарка з сакратаром Саюза пісьменнікаў Беларусі, паэтам Уладзімірам Паўлавым)

— Уладзімір Андрэевіч, Вы — вядомы паэт. Скажыце, калі ласка, да якой катэгорыі сябе адносіце: традыцыяналістаў, кансерватараў, наватараў...

— Відаць, да традыцыяналістаў. Традыцыйная паэзія ідзе яшчэ ад паганскіх часоў. На маю думку, за традыцыяналізмам ёсць мінулае і будзе будучыня. У наватарстве, у пошуках часта чалавек ідзе не ад сэрца, а ад нейкага эквілібрызму, красвордаў. Я лічу, што эквілібрызму і красвордаў у паэзіі не трэба. Яна павінна быць даступнай і зразумелай. А не намі сказана, што ў прастаце мудрасць.

— Шмат якія паэты звязваюць сваю творчую лабараторыю яшчэ і з пэўнай правапіснай традыцыяй. Я заўважыла, што Вы прыхільнік «наркамаўскага» правапісу. Калі так, то чаму?

— Што да мяне, то я б не карыстаўся такім абразлівым словам, як «наркамаўскі» правапіс. На гэтай мове напісаны раманы Івана Мележа, аповесці і ўсе іншыя творы Васіля Быкава, Янкі Брыля, кнігі Максіма Танка і Пімена Панчанкі. Дай Божа шанаваць нам гэтую мову, якая данесла свету праўду пра Беларусь і на якой ёсць немалыя здабыткі, а таксама выраслі новыя пакаленні, вучыцца ў школе дзятва, пішуцца песні і оперы, ставяцца спектаклі, здымаюцца кінафільмы.

— Як Вы растлумачыце тое, што частка нашага грамадства лічыць усё ж патрэбным вярнуцца да ранейшага правапісу?

— Я б не сказаў, што гэтая частка вялікая. Баюся ўводзіць нейкую працэнтоўку, але калі, скажам, паўпрацэнта ці працэнт нашага насельніцтва і гаворыць на гэтай мове, да якой нас заклікаюць вярнуцца, то гэта не большасць народа. Выраслі новыя пакаленні людзей, якія не чулі нават гэтакага вымаўлення. Я не ўспрымаю ні «глябальны», ні «глёбус», ні «філялёгія». У свой час, калі працаваў журналістам, я быў практычна ў кожным раёне Беларусі. І нідзе не чуў такой мовы. Шмат хто спасылаецца на граматыку Браніслава Тарашкевіча. Але ж трэба разумець, што яна — вытворнае свайго часу. Гэта была практычна першая спроба стварыць звод граматычных правілаў. А ў нас цяпер чамусьці імкнуцца кананізаваць тое мінулае, увекрасціць без папраўкі на час.

Паўстае пытанне, як сёння быць настаўніку? Вучыць дзяцей па сучаснай добра распрацаванай граматыцы ды на тэкстах «Чытанкі» ці так, як спрабуюць некаторыя нашы «нефармалы» па ўласных канспектах? Па друкаваных выданнях, якія спрабуюць ужываць «тарашкевіцу», як гэта ўсё недасканала. Навошта ж тлуміць розум у малых дзяцей? У нас яшчэ той-сёй лічыць так: калі ўжываеш правапіс, формы слова, якія існавалі да рэформы 1933 года, ты ўжо патрыёт. А калі загаварыў на мове Івана Мележа, то хто? Яму што, з-за гэтага менш баліць за Беларусь, яе праблемы, яе мову? На маю думку, трэба шанаваць, распрацоўваць мову, на якой пісалі выдатныя беларускія майстры слова.

— Не так даўно была выдадзена кніга «Матчына мова». Вы яе складальнік. Ці будзе яна перавыдадзена?

— Пра гэта трэба было б папрацаваць Таварыству беларускай мовы. Яна выйшла ў свет у 1991 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». Прадмову да яе напісаў Ніл Гілевіч. Выдадзена была мізэрным тыражом 2 тысячы 200 экземпляраў. А трэба было хаця б тысяч дваццаць. Каб набыць яе мог кожны вучань, кожны свядомы беларус.

— Уладзімір Андрэевіч, як пачынаўся Ваш творчы шлях, дзе Вы нарадзіліся, вучыліся, якія былі ў Вас настаўнікі?

— Я нарадзіўся ў Любанскім раёне ў вёсцы Замошша. Вёска немалая, налічвала каля 250 двароў. Цяпер іх там значна менш. Бацькі мае сяляне. Мая першая настаўніца была Соф'я Рыгораўна Жук. Пайшоў у школу ў шасцігадовым узросце яшчэ пры немцах. Творчы шлях, як у большасці з нас, пачаўся са школьных гадоў. Сам дзіўлюся, што пачынаў пісаць з прозы. Звычайна пачынаюць з вершаў. У чацвёртым класе напісаў апавяданне «Быль» пра тое, як на нашым лузе паліцаі гусей лавілі. Паслаў у «Піянер Беларусі». Не надрукавалі, але параілі чытаць больш кніжак. Першыя вершы таксама друкаваў у «Піянеры Беларусі». Тады ўжо быў у дзесятым класе.

— Над чым Вы працуеце цяпер?

— Над кніжкай вершаў, якая ўмоўна называецца «Жаваранак». З празаічных твораў таксама нешта ёсць. Напісаў дзіцячую кніжку «Калі ласка». У ёй ёсць традыцыйныя вершы, загадкі, забаўлянкі-пазнанкі, праз якія я хацеў паказаць працу, расказаць пра звяроў, нашы рэкі, азёры, пушчы, увогуле пра Беларусь.

— Што б Вы пажадалі сваім маладым калегам па паэтычным цэху ў тым сэнсе, як карыстацца моўным багаццем нашага народа? Ці іншымі словамі: чым для маладога паэта павінна быць родная мова? А яшчэ: як пачаткоўцам увогуле ставіцца да правапісу?

— Найперш трэба добра ведаць народную мову. Слухаць старэйшых людзей, якія яшчэ ведаюць і захоўваюць нашу мову, а таксама карыстаюцца ёю. У нас няма іншага будаўнічага матэрыялу, акрамя слова. І чым лепей паэт ведае мову, тым ён багацейшы, і тым больш мае будаўнічага матэрыялу для творчасці. Можна скласці хацінку, а можна — палац, светлы і прасторны. Мова наша багатая, адпрацаваная народам, проста ёй патрэбна зараз большая дзяржаўная падтрымка. А то атрымліваецца, як пісаў «ЛіМ», іншым разам цяпер нават гаварыць па-беларуску небяспечна. Нам пагражаюць. У нашым жа нацыянальным доме! Паглядзіце, які наступ вядзецца на беларускую мову з боку розных славянскіх сабораў, так званых афіцэрскіх арганізацый, інтэрветэранскіх і г.д. Што да напісання з мяккім знакам або без яго — гэта ўрэшце рэшт справа другарадная.

— Уладзімір Андрэевіч, як Вы бачыце бліжэйшую будучыню беларускай паэзіі?

— У нашай прыёмнай размяшчаецца рэдакцыя зусім маладога часопіса «Першацвет». Сюды прыходзіць шмат маладых хлопцаў і дзяўчат. «Першацвет» паспеў надрукаваць больш за 200 маладых аўтараў. Тое самае робіцца і ў нашым старэйшым часопісе для моладзі — «Маладосць». Актыўна друкуюцца вершы маладых паэтаў і ў «Чырвонай змене». Будучыня перспектыўная. У беларускую паэзію ідуць разумныя, адукаваныя, таленавітыя людзі, якія любяць і ведаюць беларускую мову.

Распытвала Любоў БАРШЧЭЎСКАЯ

Уражанні

Лукашэнка, як сцяг

Цікава назіраць за тым, як людзі рэагуюць на беларускую мову. Вось некалькі эпізодаў з маёй «калекцыі».

Куплялю білет у чыгуначнай касе і распытваю, як лепш даехаць да патрэбнай станцыі.

— Нина! — гукае касірка сяброўку з суседняй касы, — иди, послушай, как человек размавляет на белорусском языке...

Да хворай матулі заходзіць участковы ўрач, я расказваю ёй пра матуліны хваробы, але чую:

— Вы со мной, пожалуйста, разговаривайте на русском языке.

Ветліва і патрабавальна. Настолькі ветліва-патрабавальна, што зразумеў: беларуская мова ўскладніць жыццё матулі. Пачаў успамінаць расійскую.

Сустракаю на вуліцы старога знаёмага.

— Чево это ты со мной на белорусском? — здзіўляецца той.

— Я з усімі так.

— И в институте со студентами?

— Так. Лекцыі чытаю і заняткі вяду толькі на беларускай мове.

— А я почему-то думал, что ты математику преподаёшь.

— Ты не памыляўся. Я выкладаю матэматыку.

Далей — тырада аб ненармальнасці беларускамоўнай матэматыкі. Але адыходзіць чалавек збянтэжаны.

Дарэчы, у масавай свядомасці чамусьці замацавалася думка аб тым, што выкладанне матэматыкі, фізікі, тэхнічных дысцыплін на беларускай мове немагчыма. І калі выкладчык пераходзіць на такое выкладанне, то шмат чаго губляе ў якасці ведаў сваіх навучэнцаў. Па свайму вопыту магу сказаць, што гэта зусім не так.

Агрэсіўная рэакцыя, падобная той, аб якой раскажу ніжэй, год-два таму сустракалася не часта, а ў апошнія месяцы (на жаль, з ініцыятывы Прэзідэнта) усё часцей. Таму на ёй спынюся дэтальней.

У 22-м паштовым аддзяленні Магілёва кінуўся ў вочы надпіс «Абонементские ящики». Падышоў да загадчыцы і параіў:

— У вас няправільна напісана. Трэба «абонентские ящики». І калі ўжо ўсё роўна мяняць будзеце, зрабіце лепш на беларускай мове: абаненцкія скрыні.

Загадчыца зыркнула на мяне і адрэзала:

— А нас белорусскому языку не учили. Где вы были тогда со своим белорусским? Развалили Союз, понаделали границ! Теперь вам мову давай!

— Але ж вас, я бачу, і рускай мове не навучылі.

— И русской не научили. Так учили. Что, вы не знаете, какая школа была?

— Ведаю. І спачуваю вам. Але ж тысячы іншых неяк навучылі.

— Так и научили! Эту доску с надписью нам с почтамта привезли. Вот и обращайтесь к начальнику почтамта Кушнерову.

— Хай сабе тут Кушняроў вінаваты. Але ж, мілая спадарыня, — паспрабаваў я прылашчыць яе словамі, — беларуская мова — дзяржаўная, а вы знаходзіцеся на дзяржаўнай службе. Калі не ведаеце, то трэба неяк вывучыць.

— А зачем? Вон и Лукашенко не знает! А он — Президент!

— Калі Прэзідэнт не ведае мовы сваёй дзяржавы, то гэта яго не ўпрыгожвае.

— Впрыгожвае — что за слово такое?

— Ну, не украшает.

— Украшает!

Да загадчыцы падышла адна з супрацоўніц пошты і апошні вокліч прагучаў у два галасы — звонка і выразна, як бадзёрая песня. Я паціснуў плячыма і адышоў. Бо раптам зразумеў: гэтыя дзве жанчыны галасавалі за Лукашэнку менавіта таму, каб потым ім прыкрываць сваё невуцтва. «Мяне не навучылі, я не ведаю, — ну і што? Вунь і Прэзідэнт такі! Чаго ты цяпер ад мяне хочаш?» Гэта іх сцяг, з якім яны сёння існуюць. А то і ідуць у атаку.

Не ведаю, ці задавальняе самога шаноўнага Аляксандра Рыгоравіча такая роля. Калі так, то шкада. Шкада Беларусь, бо няцяжка зразумець, што будзе з ёю, калі невукі канчаткова пераможуць. Калі ж не задавальняе, то трэба неяк павярнуцца да мовы карэннага насельніцтва — беларускай. Усё ж, у сваёй дзейнасці ён, мяркую, хоча абапірацца не на невукаў.

Міхась БУЛАВАЦКІ,
старшы выкладчык кафедры методыкі выкладання матэматыкі Магілёўскага педінстытута.

Анатоль ШАСТАКОВІЧ

Зорка

Калі едзеш на Нарач, то, пераехаўшы мост праз раку Вузлянку, кіламетраў так праз пяць ці шэсць справа будзе вёска Брусы. Цяпер там аграфірма «Зара». І вось у гэтую фірму, на маю радзіму, я і прыехаў з групай студэнтаў дапамагчы капаць бульбу. Размясцілі нас жыць па кватэрах, г.зн. у сялянскіх хатах. Ежу варылі ў былой школьнай сталоўцы. Там і збіраліся мы кожны вечар і раніцу. Падводзілі вынікі, высвятлялі тое, што не так зрабілі, раіліся, як паправіць. Людзі ў гэтай вёсцы пераважна старыя, жывуць небагата, хоць і працуюць зранку да вечара, шчырыя і гасцінныя.

Неяк раніцой, у час нашай звычайнай штодзённай разводкі два хлопцы селі не разам з усімі, а воддаль, на паваленым і невядома дзеля чаго прывезеным бетонным слупе.

— Бліжэй падыходзьце, — паклікаў я. — Што ж гэта вы так паасобку?

— Нам і тут добра, — пачуў я ў адказ. — Мы і адсюль пачуем.

А калі садзіліся ў машыну, у аднаго з тых, што сядзелі асобна, я ўбачыў да крыві разадраную шчаку і сінякі пад вачыма.

— Дзе гэта ты пакалечыўся? Ці можа пакалечылі? — запытаў я.

Студэнт засаромеўся, пачырванеў і нібы між іншым адказаў:

— Учора вечарам ішоў па вуліцы і спяваў, зачапіўся за камень і вось...

— І колькі ж ты выпіў, каб ісці па вуліцы і спяваць?..

— Ён не п'е зусім, — абараняў яго таварышы. — Ён цвярозы спявае.

Прызнацца, цяжка было паверыць, што вось так проста, без ніякай там гарэлкі можна ўвечары ісці па вуліцы і спяваць. Адвыклі мы ад такога, яно нам здаецца дзіўным, недарэчным. А калі і пачуем песню, то хутчэй за ўсё п'яную. Што зробіш, такі час, а які час, такія і песні.

Больш я не згадваў пра недарэчны ўчынак хлопца, работа ладзілася, і вось аднойчы выдаўся не па-восеньску цёплы дзень і такі ж цёплы і ціхі зорны вечар. Я выйшаў на вясковую вуліцу. Безліч зорак усыпала густую сінечу неба, пахла познім восеньскім сенам, ад густога паху хвоі і лавентра здавалася нейкім густаватым, але дыхалася лёгка, наўкол была цішыня, якая толькі і бывае ў лясной вёсцы. І раптам... дзесьці праз некалькі хат пачуліся нясмелыя акорды гармоніка і вясковую цішыню скалыхнуў чысты, роўны і звонкі юнацкі голас. «Зорка Венера ўзышла над зямлёю, тысячы згадак з сабой прывяла», — неслася над стрэхамі хат, узнімалася ў вышыню, туды, у бязмежную сінечу неба, высока-высока, да самых зорак і там далёкім рэхам Зямлі ляцела насустрач Сусвету.

Я стаяў на брукаванай вясковай вуліцы і з нейкай шчымлівай падсвядомай трывогай у сэрцы зычыў маладому артысту: спявай, сынок, шчаслівым жыві, глядзі толькі аб камяні не спатыкайся, якія могуць і цяпер яшчэ кінуць незычлівыя нам пад ногі за нашу з табой беларускую Зорку.

Уражанняў хопіць надоўга

Курсы павышэння кваліфікацыі настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры — справа дзяржаўная. Мне пашчасціла быць у ролі курсанта сёлетніх зімовых курсаў павышэння кваліфікацыі замежных настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры пры Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце.

Але на пачатку выказваю шчырую падзяку таварыству з абмежаванай адказнасцю «Дайнова» (прэзідэнт спадар Адам Палюховіч), якое фундавала мне сродкі для набыцця праязных білетаў па чыгунцы з Украіны да Менска ў абодва бакі. Без дапамогі «Дайновы» мой удзел у рабоце курсаў выкладчыкаў беларускай мовы з замежжа быў бы проста немагчымы, таму што арганізатары — ЗБС «Бацькаўшчына», Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь былі ў стане забяспечыць удзельнікаў толькі харчаваннем і начлегам у інтэрнаце БДПУ, — як кажуць, дзякуем і за гэта...

...Работа курсаў распачалася з сустрэчы курсантаў, якія прыбылі ў Менск з Украіны, Польшчы, Эстоніі, Латвіі, Літвы, Малдовы і Калінінграда, з першым прарэктарам БДПУ па вучэбнай рабоце, дацэнтам спадаром Мікалаем Плескацэвічам. Мы шмат карыснага даведаліся пра універсітэт. Адбылося таксама знаёмства з дэканам факультэта беларускай філалогіі і культуры Аляксандрам Лугоўскім, загадчыкам кафедры беларускага мовазнаўства Паўлам Міхайлавым, выкладчыкамі кафедры беларускага мовазнаўства Святланай Фацеевай і Алесем Мяцельскім. Менавіта яны і былі ўвесь час разам з намі, апекаваліся намі, за што ад імя ўсіх 20 курсантаў выказваю ім нашу шчырую падзяку!..

Карыснай была сустрэча з першым намеснікам міністра адукацыі і навукі Генадзем Пятроўскім. Мы атрымалі цікавыя звесткі аб школьнай адукацыі Рэспублікі Беларусь на сучасным этапе, аб маючым адбыцца рэфармаванні сярэдняй школы Беларусі. Намесніку міністра было зададзена шмат пытанняў, у прыватнасці, ці ёсць такая неабходнасць, каб вывучаць у беларускамоўных школах асобны курс літаратуры суседняй дзяржавы — расійскай літаратуры, ці будуць унесены змены ў падручнікі па гісторыі Беларусі ў сувязі з «крытычнымі выступленнямі» Прэзідэнта, які абвінавачаў аўтараў падручнікаў у «нацыяналізме», пра забеспячэнне падручнікамі па беларускай мове і літаратуры, гісторыі Беларусі дзяцей беларускага замежжа, пра летні адпачынак дзяцей дыяспары, якія вывучаюць беларускую мову ў школах, нядзельных школках, гуртках беларускай мовы... Генадзь Мікалаевіч адказаў на ўсе пытанні, у тым ліку і на мае адносна курса расійскай літаратуры ў беларускамоўных школах. Спадар Пятроўскі перакананы, што «курс расійскай літаратуры дапамагае вучням у авалоданні расійскай мовай». Асабіста ж я бачу ў гэтым нешта іншае: працяг русіфікацыі падрастаючага пакалення, таму што сёння ў незалежных дзяржавах увогуле расійская мова вывучаецца па жаданні вучняў, а асобнага курса расійскай літаратуры, да прыкладу, на Украіне, дзе мне даводзіцца жыць і працаваць, няма ўжо два гады: лепшыя прадстаўнікі расійскай літаратуры ўвайшлі ў новы курс літаратуры, які называецца «Сусветная літаратура» і вывучаецца на ўкраінскай мове.

Я даводзіў спадару Пятроўскаму, што англійская, французская ды нямецкая літаратуры не бяднейшыя па славутыя імёны, але чамусьці ў школах Беларусі, дзе вывучаюцца англійская, французская ды нямецкая мовы, «для лепшага авалодання» гэтымі мовамі адсутнічаюць спецыяльныя курсы англійскай, нямецкай ды французскай літаратур!.. На гэта спадар Пятроўскі спаслаўся на... Канстытуцыю Беларусі ды Закон пра мовы ў РБ, дзе запісана, што расійская мова — мова міжнацыянальных зносін. Але пры чым тут мова да літаратуры?! Асабіста мне гэта незразумела, і першы намеснік міністра адукацыі і навукі РБ сп. Г.Пятроўскі не змог дапамагчы мне «зразумець», якая ж такая неабходнасць для кожнага беларускага дзіцяці ў абавязковым парадку вывучаць расійскую літаратуру ў тым аб'ёме, у якім яна вывучаецца ў Расіі? Ці не лепей усё ж узяць прыклад з украінцаў?! Што да пытанняў курсанта з Рыгі спадара Вячкі Целеша пра гісторыю Беларусі, сп. Г.Пятроўскі паведаміў, што тое-сёе, безумоўна, у існуючых падручніках будзе выпраўлена, але асноўны змест застанецца, новыя падручнікі па гісторыі Беларусі будуць мець ілюстрацыі, карты і іншыя «атрыбуты» падручнікаў гісторыі...

Па пытаннях падручнікаў і летняга адпачынку дзяцей беларускага замежжа ў летніках сп.Пятроўскага дапоўніў супрацоўнік Міністэрства адукацыі і навукі Генадзь Пціцігор. У прыватнасці, ён запэўніў, што з лютага для гуртка беларускай культуры «Зорка Венера», якім я кірую, зноў будуць дасылацца «шэсць перыядычных выданняў на беларускай мове», а спадарыні з Бельска-Падляскага Валянціны Бабулевіч было сказана, што для яе падрыхтавана рэспубліканскай навукова-педагагічнай бібліятэкай партыя беларускамоўных падручнікаў. Запісаў Пціцігор і ўсе заяўкі на адпачынак нашых дзяцей у летніку «Зубраня» на возеры Нарач — дай, Божа, каб гэта толькі здзейснілася!

...Падрабязна я апавяў пра ўсё гэта таму, што не кожны дзень даводзіцца сустракацца з супрацоўнікамі міністэрства, ад якога залежыць якасць і поспех работы настаўнікаў не толькі ў метраполіі, але і ў краінах далёкага і блізкага замежжа, дзе вывучаецца беларуская мова, адкрыты беларускія класы...

А потым пачалася будзённая работа, і першым лектарам быў цудоўны фалькларыст дацэнт кафедры тэорыі і гісторыі культуры сп. Уладзімір Васілевіч. Вельмі хораша гаварыў ён па-беларуску! У мяне ёсць дрэнная звычка заўважаць у мове субяседнікаў словы-русізмы, дык вось магу канстатаваць, што сп. Васілевіч у 2-гадзіннай гутарцы з намі памыліўся толькі адзін раз, назваўшы пацеркі бусамі. Лекцыя Васілевіча — яскравы доказ таго, што беларусы — не нейкія там «белыя рускія», якія няправільна гавораць па-расійску, а самабытная **нацыя**, аб чым сведчыць наша вусная народная творчасць. Гэтулькі тамоў фальклору, што ўжо выдадзены ў серыі «Вусная народная творчасць», не маюць суседзі ані з усходу, ані з поўдня! Асабіста я лічу гэта лепшым доказам у спрэчках, хто ж такія беларусы. Мы — нацыя, якую трэба паважаць за адзін толькі самабытны фальклор, не кажучы ўжо пра нашу літаратуру, пра нашу гісторыю, пра нашу мілагучную мову! Карыстаючыся выпадкам, хачу заклікаць беларускі ўрад дапамагчы выдавецтву «Навука і тэхніка», якая рыхтуе да друку тамы БНТ, сродкамі, каб гэтая серыя працягвала выходзіць з друку, бо, як казаў нам сп.Васілевіч, сёння чарговыя тамы фальклору не могуць быць надрукаваны з-за адсутнасці сродкаў у выдавецтве.

Цікавую лекцыю па гісторыі дзіцячай літаратуры прачытала дацэнт кафедры беларускай літаратуры, аўтар падручніка «Роднае слова» для 3 класа Марыя Шаўлоўская. Бліскучымі аказаліся лекцыі загадчыка кафедры гісторыі і тэорыі літаратуры прафесара Аляксея Рагулі. Апошняя закончылася шквалам апладысментаў удзячных слухачоў. Як самы каштоўны падарунак прывёз я з сабою з Менска метадычны параднік прафесара Рагулі «Беларуская літаратура ў 4 класе» з аўтографам аўтара. Дзякуй Вам, вельмі шаноўны Аляксей Уладзіміравіч, за гэты падарунак, за Вашу цудоўную і змястоўную лекцыю пра дзеячаў беларускай літаратуры і за Вашую нястомную барацьбу з тымі, хто бачыць свой абавязак не ў служэнні беларускаму народу, а ў прыстасаванні да ўлады. У нашых вачах Вы — эталон беларуса-патрыёта. Паболей бы такіх прафесараў было ў БДПУ!.. І не толькі ў БДПУ, а ва ўсіх ВНУ Беларусі.

Цікавымі і змястоўнымі былі гэтаксама лекцыі і іншых выкладчыкаў: Таісы Грамадчанкі, Міколы Мішчанчука, Надзеі Старажавай, Юзэфы Валынец, Алы Кажэры.

...Не аднымі толькі лекцыямі былі напоўнены нашыя дні на гістарычнай Бацькаўшчыне. ЗБС «Бацькаўшчына» ў асобе сп. Ніны Петуховай разам з першым прарэктарам БДПУ Мікалаем Плескацэвічам забяспечылі нам вельмі насычаную культурную праграму. Мы тройчы наведвалі менскія тэатры: Нацыянальны імя Янкі Купалы, Акадэмічны тэатр балета «Беларускі балет», тэатр «Вольная сцэна», пабывалі ў музеях Багдановіча, Купалы, Коласа, Нацыянальным клубе Саюза пісьменнікаў Беларусі на імпрэзе, прысвечанай часопісу «Неман»... Уражанняў хопіць на цэлы год!..

Запомніўся ўсім нам і прыём у ЗБС «Бацькаўшчына», дзе мы пазнаёміліся з членамі Управы. І ўсюды мы спявалі разам цудоўныя нашы беларускія песні, думалі, што лепш за нас спяваць іх ніхто не ўмее! Але... калі пабывалі ў дзіцячым садку № 468 Менска, пераканаліся, што дзякуючы намаганням музычнага кіраўніка Святланы Лукашук лепей за нас спяваюць усё ж выхаванцы гэтага садка. І не толькі спяваюць, але і скачуць. Запрасілі і нас на скокі — ох, і весела было!

За гэты тыдзень мы папоўнілі свае валізы падручнікамі па беларускай мове, літаратуры, гісторыі і геаграфіі Беларусі, мастацкай літаратурай, метадычнымі дапаможнікамі, якія набылі не толькі ў кнігарнях, але атрымалі ў прэзент ад ЗБС «Бацькаўшчына», БДПУ, рэспубліканскай навукова-педагагічнай бібліятэкі (дырэктар бібліятэкі спадарыня Алена Шамелава). ...Напрыканцы да нас завітаў рэктар БДПУ Л.Ціханаў і прарэктар па міжнародных сувязях Уладзімір Атрошчанка. Сп.Ціханаў запэўніў нас, што перавод вучэбнага працэсу ва універсітэце на беларускую мову не будзе спынены: першы курс ужо працуе на дзяржаўнай мове, таму ўсе тыя антыбеларускія сілы, якія апладзіравалі Лукашэнку, калі пачулі з яго вуснаў, што «хто как хацит, так и препадаёт», павінны апамятацца. Педагагічны універсітэт у Менску невыпадкова называецца беларускім. Дзякую Вам, спадар Ціханаў, за правільны курс у сваёй рабоце. Мы, беларусы далёкага і блізкага замежжа, вітаем Вас і калектыў БДПУ ў імкненні зрабіць універсітэт беларускім, поспехаў Вам!!! Прыемна было не толькі пачуць іншых, але сказаць і сваё... Словам, мяркую, семінар удаўся, як кажуць, першы блін — не камяком! Усе прысутныя на семінары выказалі свае пажаданні працягваць такія вось сустрэчы-сімпозіумы. Праўда, у іншыя тэрміны, калі не так халадна на вуліцы і... у пакоях інтэрната. Разумеем, што ад БДПУ тэмпература ў пакоях інтэрнатаў не залежыць: цяпло падаецца цэнтралізавана для ўсяго горада...

...А закончыць мне свой допіс хочацца словамі паэта Пімена Панчанкі:

Да роднай зямлі я
Душою і сэрцам прыкуты,
Куваюць зязюлі,
Клякочуць буслы на маёй Беларусі.
Ты радасць мая, Беларусь,
Ты гора маё і пакута,
І ад цябе я ніколі
Не адцураюся,
Не адракуся!

Пятрусь КАПЧЫК,
філолаг, кіраўнік гуртка беларускай культуры «Зорка Венера».
г.Ізяслаў, Украіна.

Пытанне — адказ

Мова Беларускай Грэка-Каталіцкай Царквы – народная

Рэдакцыя часопіса «Унія» атрымала ліст ад аднаго з чытачоў «Нашага слова». Спадар Сянько В.В. з Калужскай вобласці Расіі піша, што яго зацікавіў у газеце артыкул «Вяртанне марыянаў на Беларусь» (№ 46, 1994 г.).

«Справа ў тым, што сам я паходжу з Навагарадчыны і толькі абставіны змусілі мяне апынуцца ў Падмаскоўі. Змалку я цікавіўся уніяцкай верай, паколькі дзяды мае яшчэ лічылі сябе уніятамі, хаця ўжо хадзілі ў праваслаўную царкву. На жаль, я ў юнацтве не меў магчымасці бліжэй пазнаць уніяцтва, бо адзіная уніяцкая парафія на ўсю Навагарадчыну была даволі далёка, аж у Дзяляцічах ля Навагарадка.

Клопаты нашых дзядоў у вёсцы аб вяртанні мясцовай царквы да уніяцтва нічога не далі, і ўсе яны працягвалі хадзіць у праваслаўныя цэрквы, дзе служылі расійскія папы, якія ў большасці паходзілі з былых царскіх афіцэраў. Нават у самым Навагрудку, дзе я потым вучыўся ў гімназіі, нас вадзілі ў праваслаўную царкву, колішнюю уніяцкую айцоў базыльянаў, што на былой Базыльянаўскай вуліцы. Так што, як бачыце, я нейкім чынам маю адносіны да уніяцкай веры», — на добрай беларускай мове піша сп.Сянько, наш суайчыннік з Расіі.

Аўтар ліста просіць адказаць на пытанні пра сучасную Уніяцкую (ці, як часцей цяпер пішуць, Грэка-Каталіцкую) Царкву. На адно з гэтых пытанняў, пра мову набажэнстваў, варта, мабыць, адказаць на старонках «Нашага слова».

К таму часу, калі на Беларусі знікла небяспека для тых, хто вызнаваў сябе грэка-каталіком (канец 80-х гадоў), а.Аляксандр Надсан, Апостальскі візітатар для беларусаў-каталікоў у замежжы, ужо пераклаў частку богаслужбовых тэкстаў на беларускую мову. Так што пытання пра асноўную мову богаслужэнняў у прынцыпе не было. Яно зусім спантанна, без спрэчак і нават доўгіх дыскусій вырашылася на карысць роднай мовы. Час сведчыць, што рашэнне аказалася слушным — беларуская мова выдатна спраўляецца з абавязкам перадаваць Слова Божае людзям, служыць сродкам рэлігійнай адукацыі. Па-беларуску ідзе выкладанне ў нешматлікіх яшчэ нядзельных школах для дзяцей, па-беларуску моляцца, спяваюць, разважаюць маладыя людзі на сваіх спатканнях і рэкалекцыях (адмысловых духоўных занятках). Па-беларуску будзе выдавацца грэка-каталіцкая газета «Царква», першы нумар якой выйдзе ўжо днямі.

Што да царкоўнаславянскай мовы, традыцыйнай і для Грэка-Каталіцкай Царквы, то і яна ўжываецца, але значна менш. Айцец Сяргей Гаек, Апостальскі візітатар для грэка-каталікоў на Беларусі, у сваім Пастырскім лісце («Наша слова», № 27, 1994 г.) піша так: «Гэта (ужыванне беларускай мовы. — І.І.) не выключае, у душпастырска абаснаваных выпадках, карыстання тэкстамі ў царкоўнаславянскай мове, каб падкрэсліць неразрыўнасць нашай традыцыі і брацкую, літургічную сувязь з іншымі цэрквамі візантыйска-славянскага абраду». У грэка-каталіцкім манастыры ў Полацку, напрыклад, у большасці выпадкаў служаць на царкоўнаславянскай мове. У любым выпадку нейкіх праяваў «канкурэнцыі» моў не назіраецца.

Што да іншых моў, то святары ў Менску выказвалі жаданне служыць і па-ўкраінску, але дастатковай колькасці вернікаў украінскага паходжання яшчэ не знайшлося.

Застаецца толькі дадаць, што богаслужбовую літаратуру на беларускай мове для Грэка-Каталіцкай Царквы невялікімі накладамі выпускае ў Лондане выдавецтва «Божым шляхам», а з гэтага года на Беларусі — выдавецтва «Унія» (выдавецкая суполка «Унія» ТБМ імя Ф.Скарыны) у Менску. Сёлета будзе выпушчана чатыры малебны і акафісты і масавым тыражом тэкст св.Літургіі Яна Залатавуснага — асноўнага богаслужэння ў царкве.

Ігар ІВАНОЎ,
рэдактар выдавецтва «Унія».

АЛЕ!

Недагаворванне — таксама палітыка

У газеце «Советская Белоруссия» (№ ад 3 студзеня) была змешчана рэцэнзія Т.Завадной на аўтарскі арыгінал вучэбнай карты «Беларусь у XVI ст.», падрыхтаваны ў Інстытуце гісторыі АН Беларусі пад загалоўкам «Исторические карты — тоже политика». Тое, што такая рэцэнзія змешчана менавіта ў гэтай газеце — не выпадковасць: вакол яе, як вядома, гуртуюцца сілы, якім вельмі ўжо не па нораву імкненне беларусаў стаць відушчымі, узнавіць праўду пра сваё гістарычнае мінулае.

Карта «Беларусь у XVI ст.» прызначана для вывучэння курса гісторыі Беларусі ў сярэдняй школе. На ёй з улікам апошніх дасягненняў айчыннай гістарычнай навукі адлюстравана багатая інфармацыя пра наш край, якім ён быў у сярэдзіне XVI стагоддзя: межы Вялікага Княства Літоўскага, ваяводстваў і паветаў, буйнейшыя паселішчы (сёлы, мястэчкі, гарады), даты атрымання імі магдэбургскага права, цэнтры розных веравызнанняў (праваслаўя, каталіцызму, уніяцтва, пратэстантызму, мусульманства, іудаізму), бібліятэкі, рукапісныя майстэрні, друкарні, згадкі пра ваенныя дзеянні на нашай зямлі ў час вайны з Крымскім ханствам і Маскоўскім княствам. Такім чынам, змест карты дае магчымасць глыбокага вывучэння гісторыі Беларусі ў аб'ёме сярэдняй школы.

Артыкул, паўтараем, па форме з'яўляецца рэцэнзіяй, аднак шырыня закранутых у ім пытанняў дазваляе заключыць, што карта для сп.Завадной — толькі нагода дзеля таго, каб разыграць іншую карту — антыбеларускую, і тым самым дыскрэдытаваць навукоўцаў, якія імкнуцца па-новаму зірнуць на наша мінулае.

Як і ўсе прыхільнікі савецкай канцэпцыі нашай гісторыі, сп.Завадная лічыць, што гэтае імкненне беларускіх гісторыкаў — усяго толькі служэнне «новой политической конъюнктуре». Аднак з артыкула вынікае, што і сама сп.Завадная служыць палітычнай кан'юнктуры, толькі, праўда, той, якая не вытрымала праверкі часам, але гэта ўжо справа іншая.

З разлікам на танны эфект аўтарка не шкадуе патэтыкі. Прыпісваючы карце значэнне ледзь ці не плана наступлення на ўсход («Дранг нах остэн», паводле яе выразу), яна спрабуе навесіць на аўтара карты ярлык агрэсара. Пакінем на яе сумленні гіпертрафіравана-ваяўнічую ацэнку школьнай карты, а таксама легкадумнае і легкаважнае абыходжанне з небяспечнымі штампамі.

У мастацкай літаратуры ёсць такі прыём як змоўчванне. Ужыты да месца, ён служыць больш глыбокаму раскрыццю мастацкай ідэі твора, а значыць і павышэнню яго эстэтычнай вартасці, сілы ўздзеяння на чытача. Але гэта — у прозе, паэзіі. Змоўчванне ж у гісторыі, публіцыстыцы прыводзіць да вынікаў, прама процілеглых — страты даверу да даследніка і яго дасягненняў. Тым не менш менавіта змоўчванне — асноўны прыём, якім карыстаецца ў сваім артыкуле сп.Завадная.

Вось яна піша: «карта Полоцкого княжества, составленная Станиславом Похоловецким, писарем коронной канцелярии Стефана Батория, с войсками которого в 1579 году он принимал участие в осаде и завоевании Полоцка, где и подготовил несколько планов и карт». Заваяванне Полацка — у каго? Ці не ў складзе Вялікага Княства Літоўскага быў Полацк здаўна? І чаму давялося Стэфану Баторыю, польскаму каралю і вялікаму князю ВКЛ, яго «заваёўваць»? Што ж у такім разе зрабіў з Полацкам цар Іван Васільевіч у 1563 годзе? Вось як апісвае маскоўскі(!) летапіс паход царскага ваяводы Андрэя Курбскага на Віцебск: **«Острог взяли и подожгли и посады у города у Витебска все пожгли и народ в остроге поймали и людей в остроге многих побили и села и деревни около Витебска пожгли и повоевали места многие»**. А вось якім «аксамітным» было ўзяцце Іванам Жахлівым (Грозным) Полацка. У сваёй скарзе маскоўскаму цару польскі кароль і вялікі князь ВКЛ Жыгімонт ІІ Аўгуст пісаў пра гэта: «вялікую шкоду людзі твае, Масква, чынілі, пачаўшы за мілю ад замку нашага Дрысы аж но да Дзісны, усе воласці па Дзвіне выпалілі». Спаленымі ён назваў Лукам'е, Вулу, Лепель, Бабынічы, Арэхаўну, Плюсну, Чуракі, Асвею, Глыбокае, Беразавец, Ластавіцу, Залессе, Задарожжа, Галамысла,. іншыя паселішчы. Па словах каменданта Віцебска Аляксандра Гваніні, цар павёў з Полацка 50 000 палону. Іх, галодных, 5 дзён гналі да Масквы, дзе раздалі баярам і ваяводам. Як падае Пскоўскі летапіс, «которые были в городе, жили люде жидове, и князь великии велел их з семьями в воду речную вметати». Іншаверцаў — бернардзінаў, дамініканцаў, пратэстанцаў і іншых цар загадаў перарэзаць, а іх храмы — спаліць. Супраць патрыятычна настроеных мясцовых жыхароў праводзіліся карныя экспедыцыі, у час якіх не шкадавалі ні жанчын, ні дзяцей.

Сп.Завадная мусіруе набіўшую аскому сентэнцыю антыбеларускіх сіл пра тое, што Вялікае Княства Літоўскае не было беларускай дзяржавай, і што таму карта «Беларусь у XVI ст.» — карта неіснаваўшай дзяржавы. Так, Вялікае Княства было адначасова Літоўскім, Рускім, Прускім і Жамойцкім. Але жамойцкія (летувіскія) землі складалі толькі 1/15 частку тэрыторыі ВКЛ. Такім чынам, калі княства не было беларускай дзяржавай, то яно не было і дзяржавай украінскай і летувіскай. Аднак кожная з гэтых дзяржаў дасягнала да нашых дзён, відаць, невыпадкова, бо якраз Вялікае Княства Літоўскае адыграла ў гэтым важную ролю.

Дзяржаўнай мовай у Вялікім Княстве Літоўскім была беларуская (старабеларуская). Менавіта на гэтай мове былі створаны ўсе зводы законаў княства: Вісліцкі Статут, Судзебнік Казіміра Ягелончыка, Статуты 1529, 1566, 1588 гадоў. Гэтая мова была блізкая да тагачаснай украінскай, але гэта былі ўсё ж розныя мовы, яны мелі выразныя адрозненні ў пісьме, граматыцы, лексіцы. Рысы тагачаснай украінскай мовы лёгка выяўляюцца ў тых старабеларускіх пісьмовых помніках, у напісанні ці перапісцы якіх прымалі ўдзел украінцы (прыкладам, у Баркалабаўскім летапісе). Тым не менш даследнікі гісторыі украінскай мовы бяруць дзеля сваіх даследаванняў толькі тэксты, напісаныя на ўкраінскай тэрыторыі. Бо пры ўсёй блізкасці стараўкраінскай і старабеларускай моў у старабеларускіх тэкстах няма асаблівасцяў стараўкраінскіх. Пасля Люблінскай дзяржаўнай уніі значная частка Украіны — Падляшша, Валынь, Падолія, Кіеўшчына — былі ўключаны ў склад Польскага каралеўства, і такім чынам большую частку тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага сталі складаць менавіта беларускія землі.

Латышскі пісьменнік і перакладчык XVII ст. Еган Райтэрс у выдадзеным ім у 1662 годзе ў Рызе зборніку перакладаў малітвы «Ойча наш» на 40 моў свету мову Расійскай дзяржавы называе маскоўскай. Менавіта так яна іменавалася і ў нас. А тое, што дзяржаўная мова Вялікага Княства Літоўскага называлася рускай, не азначае, што гэта была папярэдніца сучаснага «великого и могучего», колькасць «с» тут іграе прынцыповую ролю. Аб тым, што руская і маскоўская мовы — гэта было не адно і тое ж, сведчыць хаця б такі факт. Калі Сімяон Полацкі, лічачы маскоўскага цара заступнікам праваслаўных беларусаў, прачытаў у Полацку Аляксею Міхайлавічу свой прывітальны верш, расійскі манарх з баярамі яго не зразумелі. Гэтыя мовы не маглі быць тоеснымі паміж сабой, бо мелі розныя дыялектныя базы, моўныя субстраты, якія аказваюць рашаючы ўплыў на фарміраванне спецыфікі кожнай мовы. У беларускай мовы быў балцкі субстрат, у маскоўскай — угра-фінскі, ва ўкраінскай — цюркскі і іншыя.

Пасля падзелаў Рэчы Паспалітай менавіта расійскі ўрад прыкладаў усе намаганні, каб сцерці з памяці беларусаў, што ў іх калісьці была свая дзяржава сумесна з летувісамі і украінцамі — Вялікае Княства Літоўскае, што беларусы — адметны, самастойны народ.

Сп.Завадная, відаць, не хоча ведаць, што менавіта заваяванне Іванам Жахлівым Полацка было адной з акалічнасцяў, якія прымусілі магнатаў і шляхту Вялікага Княства Літоўскага, шукаючы падтрымкі ў процістаянні агрэсіі з Усходу, пайсці на унію з Польшчай. Самі паўстанні спачатку супраць расійскай, затым супраць бальшавіцкай улады — барацьба, якая працягвалася ў розных формах да нашых дзён, — лепшы доказ таго, што ў нашага народа была свая дзяржава, і памяць пра яе захавалася.

Аўтарка згадвае толькі антыфеадальныя паўстанні, якія мелі месца на Беларусі. Так, у Беларусі было казацка-сялянскае паўстанне пад кіраўніцтвам Севярына Налівайкі. Нагодай жа паслужыла забойства шляхцічам Каліноўскім яго бацькі. Для таго, каб адпомсціць за смерць бацькі, Севярын Налівайка і сабраў вакол сябе немалое войска з казакоў і сялян. Аднак ахвярамі паўстання былі не толькі магнаты і шляхта, але і простыя людзі, над якімі паўстанцы ўчынялі здзекі, забіралі многіх з іх у палон. Дастаткова пачытаць пра гэта ў Баркалабаўскім летапісе. Гэта ў адпаведнасці з класавай камуністычнай канцэпцыяй гісторыі БССР з Севярына Налівайкі зрабілі барацьбіта за народнае шчасце.

Каб яшчэ больш зняславіць нашых феадалаў, сп.Завадная згадвае ўчынак князя Міхаіла Глінскага, які ў бітве пад Оршай (святкаванне ўгодкаў якой, відаць, вельмі ўжо не па нораву рэцэнзенту) перайшоў на бок праціўніка. Так, учынак Глінскага, безумоўна, ганебны. Аднак нам пакуль што не вядомыя яго сапраўдныя матывы. Акрамя таго, у жыцці заўсёды ёсць месца як для подзвіга, так, зрэшты, і для здрады. Здраджвалі ў даўнія часы, здраджваюць і зараз. І не толькі на полі бою, а і на газетным. Здраджвалі і Расіі, як, скажам, князь Курбскі. Справа тут не ў нізкай маральнасці беларусаў, як спрабуе паказаць рэцэнзент.

Дапусцім, Пётр Скарга, Кірыла Тарлецкі, Іпацій Пацей сапраўды непрыхільна ставіліся да праваслаўных. Але ж Вялікае Княства Літоўскае ў адрозненне ад Расіі было шматканфесійнай дзяржавай. А спрэчкі паміж рознымі канфесіямі — рэч звычайная. Аднак «в аспекте исторических документов» і ў аднаканфесійнай Расіі ў рэлігійнай сферы было далёка да згоды. Ратуючыся ад праследавання сваімі аднаверцамі, да нас, на Беларусь у XVII стагоддзі перасяліліся тысячы старавераў, шукаючы ў нас прыстанішча, паколькі якраз Вялікае Княства Літоўскае славілася сваёй верацярпімасцю, замацаванай заканадаўча. Аднак расійскі цар і тут не пакідаў іх у спакоі, наладжваючы ім раз-пораз «выганкі».

Усе гэтыя недагаворкі, змоўчванні служаць адной мэце — даказаць, што беларусы могуць «працвітаць» толькі ў складзе Расіі, а існаванне па-за яе межамі апошняй небяспечнае для іх на выніку. А значыць, існаванне для нас магчыма і надалей толькі ў складзе Расіі. Таму, маўляў, не трэба «крыўдзіць» Расію — дабрадзейку, успамінаючы пра яе «грахі» — захопніцкія войны супраць Беларусі. Бо яна, маўляў, рабіла гэта дзеля нашага дабра. Атрымліваецца, як у вядомай песні Уладзіміра Высоцкага: «Послушай, Зин, не трогай шурина, какой ни есть, а всё родня».

У пацвярджэнне асноўнай мэты свайго артыкула — абгрунтавання неабходнасці вяртання ва ўлонне «старэйшага брата» — рэцэнзент «Советской Белоруссии» нязграбна спрабуе выкарыстаць нават радкі з верша Францішка Багушэвіча. Сапраўды кашчунству няма межаў. У прыватнасці, прыводзяцца наступныя словы паэта: «як люд яднаецца з цэлага свету». Канечне, — даводзяць чытачу, — тут ідзе агітацыя за аб'яднанне з Расіяй. Але ж сэнс гэтага радка ўжо таму не адпавядае прапанаванаму аўтаркай вытлумачэнню, што ў часы Багушэвіча заклікаць да «аб'яднання» не было сэнсу — Беларусь і без таго была «Северо-Западным краем». Ужо не кажучы пра тое, што не мог беларускі паэт-дэмакрат заклікаць да гэтага, аддаўшы ўсё жыццё барацьбе за свабоду свайго прыгнечанага народа.

Натуральна, калі б карта «Беларусь у XVI ст.» была копіяй карты БССР, сп.Завадная не мела б да яе прэтэнзіі. Але ж беларусы не вінаваты, што якраз з волі хцівых суседзяў пазбавіліся значнай часткі сваёй этнічнай тэрыторыі. Дык мала таго — нам цяпер нават не дазваляецца і ўспомніць пра нашыя былыя межы, хоць ніхто не заклікае іх аднаўляць.

Беларусь цяпер — зусім іншая краіна, ды і Расія таксама. Новыя стасункі, новыя пакаленні людзей, якім жыць і суіснаваць з суседзямі канешне не па законах мінулых стагоддзяў. Але ж і гісторыю сваю яны тым не менш хочуць ведаць не абскубанай цэнзарамі.

Але не, каб любой цаной дасягнуць пастаўленай мэты — зганьбіць незадавальняючую яе карту, сп.Завадная напаследак звяртаецца да выпрабаванага прыёму кампартыйных ідэолагаў — запалохвання: маўляў, выпуск карты «Беларусь у XVI ст.» справакуе тэрытарыяльныя замахі з боку суседніх дзяржаў, будзе «навязывать молодому поколению враждебные чувства к России». Цікава, як можна «навязаць» штосьці заднім чыслом? Дарэчы, беларуская карта яшчэ не надрукавана. А ўжо даўно ўсе чыталі і чулі, як расійскія шавіністы гавораць пра Расію ад Камчаткі да Брэста. А да таго ж і Літва, і Польшча, і Украіна паспелі заявіць свае прэтэнзіі на пэўныя часткі Беларусі. Расію пры гэтым аўтарка зноў жа не згадвае ў звыклым для яе стылі. А між тым было б вельмі цікава супаставіць карту «Беларусь у XVI ст.» з картай таго ж перыяду Расіі. Вось тады, відаць, «слушнасць» папрокаў сп.Завадной была б відавочнай. А пакуль такое супастаўленне не зроблена (што ў прынцыпе зрабіць нескладана), можна не саромеючыся вешаць на аўтара карты ярлыкі, адзін другога жахлівейшы.

Уладзімір СВЯЖЫНСКІ,
старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі.

Загадкі нацыянальнага

Расія і надалей збіраецца весці ўнутраныя войны. Але ўжо з дапамогаю нацыянальнай гвардыі

У інтэрв'ю газеце «Аргументы и факты» (№ 7, 1995) кіраўнік Адміністрацыі Прэзідэнта Расійскай Федэрацыі Сяргей Філатаў пацвердзіў намер улад стварыць моцную нацыянальную гвардыю, абучаную падаўляць супраціўленне «сепаратыўных» рухаў у рэгіёнах накшталт Чачні. Такім чынам, фактычна не прызнаецца нічые права на нацыянальны суверэнітэт, акрамя расійскага — рускага.

У той жа час уражвае наступнае паведамленне «АиФ» (№ 7, 1995), якое ніяк не тлумачыцца: «Па ацэнках шэрага незалежных экспертаў, вайна ў Чачні забрала не меней 800 жыццяў дзяцей ва ўзросце да 11 гадоў. Вядома, што частка з іх загінула не пад бамбёжкамі і артабстрэламі ды ў агні пажараў, а са зброяй у руках. Каля палавіны загінуўшых дзяцей — рускія». Рускія дзеці, якія змагаліся за сваю незалежную Чачню.

У.А.

ЗАМЕЖЖА

Блакітная стужка

Тысячагадовую гісторыю суседства, суполля, культурнай дыфузіі маюць народы, якія сёння вядомыя на планеце пад імёнамі латышоў і беларусаў. Іх культурныя дачыненні не перарываюцца. Амаль год працуе Таварыства культурнага збліжэння «Беларусь—Латвія». Адбыліся сустрэчы перакладчыкаў, літаратурна-музычныя вечарыны ў Рызе і Менску. На нядаўнюю, якая мела тэматычную назву — «Латвія ў лёсе і творчасці», на сустрэчу з школьнікамі, навучэнцамі вучылішчаў, студэнтамі філфака БДУ прыйшлі вядомы перакладчык Васіль Сёмуха; рэдактар газеты «Голас Радзімы», ураджэнец латгальскага краю Вацлаў Мацкевіч; старэйшы навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства АН Беларусі Іван Лучыц-Федарэц...

У выкананні кампазітара Алега Чыркуна прагучалі песні на словы Яніса Райніса, Мірдзы Кемпэ. Сваімі ўражаннямі пра Латвію падзяліліся кампазітар Ганна Казлова. Каларытныя карціны з рыжскіх назіранняў увеў у сваё эсэ пісьменнік Уладзімер Арлоў, у творах якога так ці інакш адчуваецца водар латышскай гісторыі.

У выкананні Аксаны Бубновай, Марыны Золатавай, Вольгі Кулеш, Таццяны Арцем'евай прагучалі вершы Васіля Віткі, Анатоля Грачанікава, Рыгора Барадуліна, Валянціна Лукшы, якія прысвечаны Латвіі.

Прысутныя шчыра віталі шаноўную госцю — супрацоўніцу пасольства Латвійскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь спадарыню Гундэгу Гробіню.

Адбылася таксама прэзентацыя першага нумара беларускай газеты «Прамень» — газеты беларусаў Латвіі. Пра жыццё і справы беларускае нацыянальнае меншасці ў Латвіі расказаў яе рэдактар Лявон Шакавец.

А над раялем, дзе гучалі песні на вечарыне, вісеў невялікі абразок — пекная работа нядаўняга юрмальскага мастака беларускага паходжання Валера Дзевіскібы. На малюнку — блакітная стужка ўзмор'я, якая сімвалізуе выхад беларусаў да мора — дзякуючы прыязнасці і сардэчнасці нашых даўніх прыяцеляў — латышоў.

Сяргей ПАНІЗЬНІК,
старшыня Рады таварыства «Беларусь—Латвія».

ВЕДА

Што Бог даў...

Частка V. Жалезная Беларусь

1. Рудня. Відаць, кожны ведае, што такое лазня, пякарня, пральня, мытня, гасцёўня, дрывотня, сушня, кніґарня, саляварня, майстэрня, пуня, лядоўня, кухня, канюшня, спальня, чытальня, цагельня, цырульня А ці можаце растлумачыць, што названа словам рудня. Гэтага тэрміна няма ў БелСЭ. Там згадана толькі з дваццаць паселішчаў, а таксама возера *Рудакова* (адно з нашых самых глыбокіх) ды рэчкі *Рудаўка, Рудзея, Рудзянка, Рудня*. Дарэчы, толькі на Меншчыне захаваліся вёскі: *Будзеніцкая Рудня, Завішынская Рудня, Лісінская Рудня, Налібоцкая Рудня, Наваганцаўская Рудня, Новая Рудзіца, Пільнянская Рудня, Руда, Рудаўка, Рудакі, Рудашаны, Рудзевічы, Рудзеўшчына, Рудзенка, Рудзенск, Рудзіца, Рудзішча, Рудкі, Рудкова, Руднікі, Руднічкі, Рудноўка, Руднае, Рудня, Рудня-Астравіты, Старая Рудзіца.*

Назвы гэтых вёсак Меншчыны сведчаць (трэба выбраць адпаведнае):

а) што паўсюдна ў нашым краі здабывалі балотную руду;

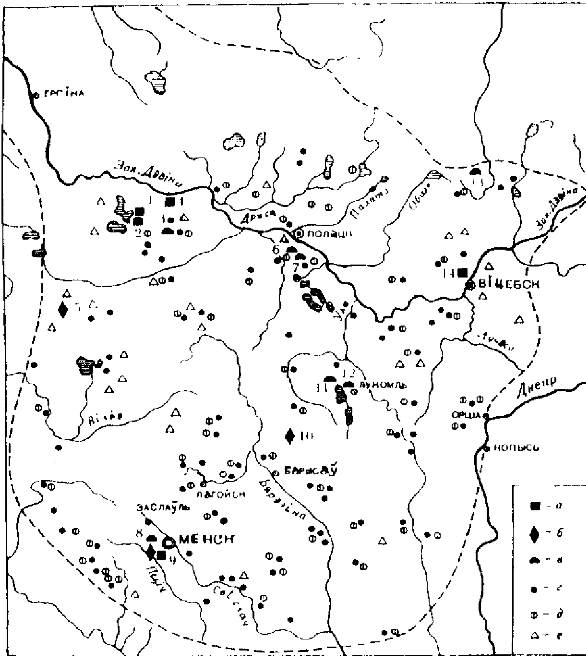
б) што паселішчы знаходзіліся на месцы былых рудняў;

в) што паселішчы ўзніклі каля рудняў;

г) што выплаўкай жалеза займаліся ўсе жыхары гэтых вёсак.

Гэта толькі цяпер мы не ведаем свайго багацця. А даўней... Прыкладам, у дарчай грамаце 1430 года Вялікага князя ВКЛ Льва Свідрыгайлы чытаем: «Дали есмо ему село Склинь.., со всимъ съ тымъ, что къ тому селу слушало, и зъ рудами, и зъ реками». Відаць, ужо ў той час усе радовішчы балотнай руды ўлічваліся і выкарыстоўваліся.

Заданне. Запішыце падобныя да пададзеных вышэй назвы паселішчаў, урочышчаў вашай мясцовасці. Калі вы прышляце іх (разам з дакладным месцазнаходжаннем) нам, то мы складзём падрабязную «рудную» карту нашай Бацькаўшчыны. Ведайце, што руду знаходзілі ў балоце, у азёрах, на лугах. Верагодна, некаму дапаможа карта з кнігі М.Ф.Гурына «Кузнечное ремесло Полоцкой земли IX—XIII вв.»

На карце пазначаны. а — гарадзішчы, б — селішчы, в — курганы, г — радовішчы балотных і лугавых рудаў, д — рудні, е — паселішчы з назвай «кавалі»

2. Рудныя радовішчы і гісэрні. Улетку 1928 года з даручэння Археалагічнай камісіі Інбелкульта К.М.Палікарповіч правёў даследаванне стаянак каменнага і бронзавага вякоў, што знаходзіліся ў сярэднім Пасожжы, ад Чэрыкава да вёскі Гайшын Слаўгарадскага раёна. Археолаг паведамляў, што на паплавах левага берага Сажа, асабліва блізу Слаўгарада было шмат жалезнай руды. (К.М.Палікарповіч меркаваў, што назва в.Рудня Слаўгарадскага раёна звязана з здабычай жалеза з мясцовай руды, што гэты промысел існаваў тут з ранняга жалезнага веку. Даследнік сцвярджаў, што ўсе жалезныя вырабы, знойдзеныя на мясцовых гарадзішчах і ў курганах, зроблены тут жа, із жалеза, выплаўленага з мясцовай руды.) Адсюль яе вазілі на гісэрню ў вёску Старынка.

Вядома яе гісторыя. У 30-х гадах XIX стагоддзя тут паставілі домніцу дзеля выплаўкі чыгуну з мясцовай руды. У 1947 годзе расійскі Чарнаморскі флот замовіў гэтай гісэрні зрабіць артылерыйскія лафеты і панарады. А праз пяць гадоў мясцовыя майстры выраблялі для таго ж заказчыка паравыя катлы, лакамабілі ды іншы новы як на той час рыштунак высокай дакладнасці і якасці. З цягам часу ў вёсцы Старынка ўзнік адзін з буйнейшых металургічных камбінатаў (так!) Расіі з домнай, трыма пудлінгавымі печамі, медзеплавільняй, 2 адбівальнымі печамі, 2 ваґранкамі, 20 такарнымі станкамі, 200 кавальскімі горнамі, 6 пракатнымі машынамі, паравымі і вадзянымі молатамі ды іншым абсталяваннем. Станкі працавалі ад трох паравых машын і 5 вадзяных колаў. Завод месціўся ў 5 мураваных і 10 драўляных будынках, меў вузкакалейку да Сажа; выплаўляў штогод да 140 тысяч пудоў чыгуну.

(Паводле М.Болбаса, доктара эканамічных навук.)

Верагодна, яшчэ і цяпер на былых рудовішчах можна знайсці рудыя «каменчыкі». Вядомы журналіст і краязнаўца Леанід Пракопчык згадвае ў сваёй кнізе «В краю Налибокской пущи» (Мн., 1979): «Как-то зашёл разговор о руде в доме у Юргелей. Вдруг Бронислав Антонович просит минуточку обождать, выходит на лужок возле дома и возвращается с несколькими коричнево-красными (рудыми!) пористыми камешками. Оказалось, железная руда... и чтобы добыть её, надо только взодрать дёрн». (Перакладзіце на беларускую мову.)

Дарэчы, у згаданых Налібоках таксама «находится чугунный и железолитейный завод кн.Витгенштейна, на котором в 1863 году выплавлено железной руды 60 тысяч пудов, получено чугуна 10 тысяч пудов, выделано пудлингового железа 115 тысяч пудов». Дзеля спрашчэння перакладу тэксту на беларускую мову прапануем беларускія тэрміны: *рудня, гісэрня* (железолитейный завод), *жалезніца*.

Склаў Здзіслаў **СІЦЬКА**.

Беларуская лацінка

Язэп СТАПАНОВІЧ,
кандыдат біялагічных навук,
старшыня Акадэмічнай рады ТБМ.

Не панацэя, але важны сродак ўратавання нашай мовы і нацыі

(Працяг.)

Нагадаю свой варыянт беларускай абэцэды, пададзены на абмеркаванне ў «Навінах БА» 31 траўня 1991 г. Дагэтуль прынцыповых заўвагаў па ёй няма. Варыянт абэцэды складаецца з 30 асноўных літараў:

Aa а	Jj й (ёт)	Ss с
Bb б	Kk к	Šš ш
Cc ц	Ll л	Tt т
Čč ч	Mm м	Uu у
Dd д	Nn н	Ŭŭ ў (нескладовае «у»)
Ee э	Oo о	Vv в
Ff ф	Pp п	Xx х
Gg г	Qq афрыката «дз»	Yy ы
Hh фарынгальны «г»	Q̆q̆ афрыката «дж»	Zz з
Ii і	Rr р	Žž ж

Мяккасць зычных гукаў «ц, л, н, дз, с, з» перад зычнымі абазначаецца знакам «´» зверху літары: ć, ĺ, ń, q́, ś, ź, — перад галоснымі «а, е, о, u» — дабаўленнем «і», напрыклад: pieśnia, miod, liubić. Прапануецца, такім чынам, аднастайны падыход у паказе мяккасці гукаў, у тым ліку «ĺ».

З усіх літараў пададзенай абэцэды патрабуюць тлумачэння некалькі, якімі якраз адлюстроўваецца беларускамоўная спецыфіка. Перад усім афрыкаты «q» (дз) і «q̆» (дж). У нашай традыцыйнай лацініцы яны паказаны дыфтонгамі, таксама ў польскай (dz) і сербскахарвацкай (dž) мовах. За неабходнасць абазначэння беларускіх афрыкатаў асобнымі літарамі выказалася ў 1926 г. Акадэмічная канферэнцыя па рэформе правапісу і азбукі. Іх я прапаную абазначаць адной літарай «q», хоць іншай этымалогіі, шматварыянтнай «k» у некаторых лацінаграфічных мовах, але простай, блізкай па форме да «d». Гукі «дз» і «дж» — роднасныя, што пацвярджаецца спражэннем дзеясловаў з наяўнасцю іх. Адрозненне шыпячага «дж» ад звонкага «дз» паказваецца дыякрытычным знакам «˘» (птушачкай) зверху літары — q̆. Напрыклад: suqić — suq̆u, hliaqieć — hliaq̆u і г.д. Але: adzimavać, adžać і іншыя, — дзе літары «d» і «z», «d» і «ž» абазначаюць асобныя гукі.

Іншыя, другаснага паходжання, шыпячыя гукі (ч, ш, ж) таксама адрозніваюцца надрадковай птушачкай: č (xacieć - xaču), š (nasić - našu), ž (viazać - viažu). Так яны абазначаюцца ў чэшскай мове. Да канца XIV стагоддзя шыпячасць гукаў чэхі пазначалі кропкай над літарай, якая ў польскай мове захавалася і сёння для паказу «ж» (ż).

Па-мойму, у нашай абэцэдзе неабходна замацаваць дыферэнцыяцыю гукаў «g» і «h», як гэта мае месца ў суседняй летувіскай (жамойцкай), чэшскай, славацкай ці харвацкай мовах. У беларускіх гаворках праславянскі выбухны гук «г» (g) захаваўся ў нешматлікай лексіцы: gazeta, guma, ganak, švagra, mazgi, galoša, grunt і інш., — замяніўшыся ў бальшыні выпадкаў фарынгальным «г» (h). Аналагічнае становішча ва ўкраінскай мове. Наяўнасць гэтых дзвюх літараў узбагачае мову і пашырае яе мажлівасці гукаперадачы, што важна пры адаптаванні іншамоўнай навуковай тэрміналогіі.

Гук «х», выразна бачна, зручней паказваць не традыцыйным дыграфам «ch», а простым і звыклым нам па кірыліцы ды нявыкарыстаным лацінскім адпаведнікам «x» (ікс). Такая гука-літаравая адпаведнасць была ў свой час у іспанскай мове. Адсюль засталіся: Mexiko, Don Kixot і г.д. Адназнакавасць гуку пры гэтым эканоміць месца на пісьме.

І апошняе па абэцэдзе. Характэрнае беларускай мове нескладовае «ў», каб адрозніваць ад графічных сімвалаў шыпячых гукаў, лепш паказваць са злучком над літарай — ŭ. Гэтак практыкавалі Язэп Лёсік (1922) для кірылічнага і Антон Лёсік (1943) для лацінскага варыянтаў нашай пісьмовай графікі.

Разгледжаны варыянт абэцэды, мне здаецца, мае свае перавагі. Па-першае, паводле ўласнай практыкі, наша пісьмо, пабудаванае на фанетычным прынцыпе, пазбаўляецца залішніх умоўнасцяў, чым багата асабліва кірылічнае, і максімальна набліжаецца да гукавога яе ідэалу, развязвае шэраг правапісных пытанняў, у тым ліку важнейшае — абазначэнне мяккасці гукаў. Па-другое, яно больш кампактнае ў параўнанні з лацінкавым часоў Ф.Багушэвіча—А.Лёсіка (розніца ў 10—30 знакаў на старонку машынапісу).

Часам пытаюцца: «Кім інспіравана твая лаціна?» Bielaruskaja lacinka — majo junackaje zaxapleńnie. U starejšyx klasax školy, nia viedajučy pra jaje jsnavańne (u navučaĺnym pracesie pra heta nia zhadvalasia, u biblijatekax tady, na pačatku 70-x, viadoma, nie bylo adpaviednaj litaratury), raspracavaŭ ulasnuju abecedu. U jakaści ŭzoru byŭ uziaŭ česki j lietuviski alfavity. Svaju grafiku vykarystoŭvaŭ dlia asabistyx zapisaŭ. Źjaŭliajučysia siabram školnaj redkaliegiji, sprabavaŭ užyvać jaje ŭ naściennym druku. Tady j paźniej bačyŭ niabxodnaść uviaqieńnia lacinki dlia pryvabnaści našaj movy siarod molaqi ŭ supraćvahu pavaĺnaj rusifikacyji. Далейшая ўласная пісьмовая практыка паказала перавагі беларускай лацінкі перад афіцыйнай графікай: большая прастата літараў і лёгкасць напісання, шырокая тэхнічная прыдатнасць і зручнасць, спрыянне аваладанню замежнымі лацінаграфічнымі інфарматыўнымі мовамі.

(Заканчэнне будзе.)

ЖЫВОЕ СЛОВА

Камы́

Гэта мама расказвала...

Падлеткам яе паслалі на курсы брыгадзіраў у горад. Дагэтуль з сваёй вёскі яна нікуды не ездзіла. У горадзе жыла ў гуртжыце (інтэрнаце), харчавалася ў сталоўцы. Прыйшла неяк аднаго разу яна ў тую сталоўку, зірнула ў меню — і аж бачыць: там, сярод іншых страў, значыцца: «пюре». Прачытала і падумала: «Што за дзіва такое? Трэба паспытаць, пасмакаваць! Абавязкова! Вось вярнуся ў вёску і таварышкам буду расказваць, якія смакоцці ў горадзе ела».

І вось праз нейкі час на стол перад ёй паставілі талерку... І з чым вы думаеце? З самай звычайнаю, як у нас кажуць, бульбай-тоўчанкай. Гэта вельмі здзівіла яе і абурыла.

— Што ж вы мне прынеслі? — вырвалася ў яе.

— Пюрэ, — адказалі ёй спакойна, не зусім разумеючы, чым незадаволеная наведніца.

— Якое ж гэта пюрэ..?! Я такое кожны дзень маю... Гэта ж самая звычайная бульба-тоўчанка... Каша... А я прасіла прынесці, як у вас тут напісана, — пюрэ.

І зразумела вясковая дзяўчына, што ў горадзе такім хітрым словам называюць самую звычайную страву.

Згаданы абразок нагадвае, як чужыя словы, прынамсі, «пюрэ», прабівалі сабе дарогу ў нашу мову, уваходзілі цвіком у нашу свядомасць, выцясняючы з яе свае, родныя словы, як яны, пазычаныя, нашым людзям незразумелыя, запанавалі ў нашай мове.

У «Слоўніку іншамоўных слоў», складзеным А.М.Булыкам (Мн., 1993), пра слова «пюрэ» гаворыцца: «Пюрэ, нескл., н. (рус. «пюре» < фр. puree). Страва з працёртай гародніны або фруктаў». І ўсё... Не больш звестак пра «пюрэ» і ў ТСБМ. Там згаданае слова патлумачана так: «Пюрэ. Страва з тоўчанай або працёртай агародніны, фруктаў. *Бульбяное пюрэ. Суп-пюрэ*». А вось што чытаем у Ожагава: «Пюре. Приправа к кушанью из протертых овощей, а также вообще протертая масса из фруктов, ягод или овощей». Як бачым, у такім тлумачэнні і намёку на нашу бульбу-тоўчанку, кашу, на нашы камы́ няма.

То можа нам вярнуцца ўсё ж да свайго? Могуць запярэчыць, камамі называлі бульбу-тоўчанку, перамешаную з цёртым макам ці гарохам, а таксама тоўчанку з ільняным семем. Але яна і без маку як ком: і бярэцца комам, і накладаецца на талерку комам. Ну то што? Вяртаем назву? Калі так, то за справу: «Каму па каму, а каму два камы!» Спажывайце на здароўе!

Ешце кашу бульбяную нашу. А таксама і камы, каб дзівіліся ўсе суседзі і думалі: а што гэта такое беларусы смачнае ядуць?! І з такой жа прагаю хацелі паспытаць загадкавых камоў, як мы пюрэ... А чаму б і не? Не толькі ж французам тон задаваць. Пара і беларусам сваімі гурманскімі стравамі свет здзівіць. Каб мы змаглі імі пачаставаць французаў, яны, пэўна, забыліся б пра сваё пюрэ і прасілі б нашы камы. Так што правільна старая прыпаведзь кажа: «Трэба не толькі ўмець гатаваць, але трэба яшчэ ўмець падаваць!»

У кожнага сваё — тым [illegible] і цікавыя адзін аднаму. А пакуль што спяваем: «Бу[illegible], бульбу варым... З бульбы — каша. Прапад[illegible]я наша!»

Ул.**СОДАЛЬ**.

Мікалай КРЫЎКО – беларушчына.
Алена ШЧУКА – англійшчына.

СЛОЎНІК СІНОНІМАЎ

1. **ПЕРАВЕ́СЦІ** (памяняўшы месцазнаходжанне каго-, чаго-н., размясціць яго ў іншым месцы) *Пакуль адкапалі ракету, давялося папацець. Бурмакоў вырашыў перавесці яе куды-небудзь на імшару, каб часам буран не засыпаў зноў*(Шыцік). *У апошні час Святлана Пятроўна пачала прыкмячаць, што Максімка нешта асабліва нудзіцца. Каб яму было весялей, да яго ў палату перавялі яшчэ двух хлопчыкаў, якія папраўляліся ўжо* (Даніленка), **ПЕРАМЯСЦІЦЬ** *[Уладзімір:] — Думаю перамясціць размеркавальнік з кабіны непасрэдна на матор* («Звязда»). *Прыйшоў дырэктар новы Ва ўстанову і з першых дзён Пачаў парадак свой заводзіць. Усё яму не так. Усюды недахопы ён Знаходзіць: — Мой кабінет — Перамясціць у актавую залу, Каб сонца і паветра мне хапала, Каб працаваць я мог, як след!* (Валасевіч), **ПЕРАКІНУЦЬ** *Гвардзейскі полк па загаду Стаўкі знялі з Заходняга фронту і спехам перакінулі ў сталіцу* (Сабаленка). *[Максім:] — Ну гавары, браце, гавары, адкуль ты з'явіўся — з волі ці з астрога якога перакінулі?* (Машара). — *Незакончанае трыванне:* **Перавóдзіць, перамяшчáць, перакíдваць і перакідáць.**

2. **ПЕРАВЕ́СЦІ** (прызначыць, залічыць каго-н. на іншую пасаду, паслаць у іншае месца працы, службы, вучобы і пад.) *Адам рэвізор, Цяпер яго ў Віцебск перавялі. Павышэнне далі* (Ракітны). *Намесніка неўзабаве перавялі ў другі цэх* (Шыцік). *[Таццяна:] — Перавядзіце мяне ў разведчыкі, Павел Сцяпанавіч!* (Шамякін), **ПЕРАМЯСЦІЦЬ** афіцыйнае *[Мятла:] — Нічога я з ім [Акінчыцам] гаварыць не буду. Пры табе на пасяджэнні прапанаваў, каб выгналі яго ці хоць перамясцілі на іншую пасаду* (Машара). *[Дзялендзік:] — Яго ж [Барыса] вам гэты Собіч да сябе ў работнікі перамясціў* (Скрыган), **ПЕРАСУ́НУЦЬ** размоўнае *Значыцца, вы прапануеце перасоўваць кадры зверху ўніз* (Авечкін), **ПЕРАКІНУЦЬ** разм. (пра хуткі, тэрміновы і пад. перавод куды-н., на якую-н. работу) *Вера сказала, што яе перакінулі на работу на камбінат у якасці табельшчыка* (Мікуліч). *Старшыня падумаў, дадаў: — Што ж, перакінем хлопца на тэхніку!* (Ваданосаў). *Асёл не справіўся ў галоўўаўсе. Што ж, перакінулі яго на галоўсена, Але ж, глядзяць, і гэта змена Ніякіх зрухаў не нясе* (Корбан). — *Незак.*: **Перавóдзіць, перасóўваць, перакідáць і перакíдваць.**

3. **ПЕРАВЕ́СЦІ** (змяніць умовы, рэжым работы якога-н. механізма; паставіць каго-, што-н. у іншыя ўмовы) *[Ніна:] — Як жа ты, Леначка, адразу на такую хуткасць перавяла станок?* (Кучар). *Аляксей перавёў рэверс на задні ход, штурхнуў рэгулятар* (Васілёнак). *Дзіміна ж перавяла цэх на дэкадны, а потым на сутачны графік* (Карпаў), **ПЕРАКЛЮЧЫ́ЦЬ** *Пераключыў [Сяргей] на запасны бак. Але што гэта? Матор пачаў неяк па-старэчы кашляць, хваравіта чыхаць* (Астрэйка). *Давялося ўчастак тэрмінова пераключыць на выпуск падставак да навагодніх ёлак і саўкоў для смецця* («Звязда») // (даць іншы напрамак размове, спрэчцы, думкам і пад.) *Праз хвіліну Ладынін непрыкметна перавёў размову на іншую тэму* (Шамякін). *Маруся ж неяк вельмі тактоўна і ўмела перавяла гэта ўсё на жарт* (Кухараў). *Свой недахоп, мабыць, добра адчувае і драматург — ці не таму ён вельмі спяшаецца перавесці ўвагу гледачоў на наступныя падзеі п'есы?* (Сабалеўскі). *Я... каб пераключыць кабеціну на другую, менш небяспечную тэму, задаў даволі звычнае пытанне: — А дзеці вашы, ... што на вучобу паехалі?* (Дадзіёмаў). *Зрабілася горка, балюча і крыўдна, стараўся, каб неяк увайсці ў звыклую каляю, пераключыць сваю памяць на іншае, думаць пра што весялейшае* (Пецка). *Не спадабалася Аляксею, што Цімакаў адразу ўсю ўвагу пераключыў на Ларысу* (Гроднеў). — *Незак.*: **Перавóдзіць, пераключáць.**

4. **ПЕРАВЕ́СЦІ** (паставіць у іншае становішча перасоўную частку якога-н. механізма) *Ён [Алесь] устаў уначы і перавёў стрэлкі на ўсіх гадзінніках у доме на сорак пяць хвілін назад* (Караткевіч). *Яны ўправяцца выскачыць за стрэлку. А тады перавядуць яе, і пасажырскі пойдзе на першы пуць* (Васілёнак). *Вынуў з міны ўзрывальнік. Хацеў перавесці стрэлкі на пазнейшы час...* (Навуменка), **ПЕРАСУ́НУЦЬ** *Перасунуць стрэлку*, **ПЕРАГНА́ЦЬ** разм. *Перагнаць стрэлкі гадзінніка на адну гадзіну наперад*, **ПЕРАКІНУЦЬ** разм. *Трывожна загудзеў паравоз і, не збаўляючы ходу, імчаў на закрыты семафор. Замітусіліся рабочыя там. Бачылі, здарылася нешта важнае. Перакінулі стрэлкі на галоўны пуць, і паравоз маланкай прамільгнуў праз станцыю* (Лынькоў). — *Незак.*: **Перавóдзіць, перасоўваць, пераганяць, перакідáць і перакíдваць.**

5. **ПЕРАВЕ́СЦІ** (падаць што-н. у іншых велічынях, знаках; ператварыць тавар, матэрыяльныя каштоўнасці і пад. у грошы) *Калі перавесці на золата гэтыя савецкія чырвонцы, дык будзе іх цэлых трыццаць рублёў — Мікалаеўскім золатам* (Брыль). *Выйграла яна [Ганна Лявонаўна].. матацыкл ІЖ-56 з каляскай,.. як ніяк, звыш сямі соцень рублёў, калі перавесці на грошы* (Корбан). *Пачалося з таго, што ўстаўныя граматы прывезлі ў Браніборшчыну. Перавялі ў грошы аброк, расклалі ўстаўную суму на ўсе двары, палічылі, колькі пойдзе на кожную наступную дзесяціну зямлі* (Караткевіч), **ПЕРАЛІЧЫ́ЦЬ** *Пералічыць вёрсты ў кіламетры. Пералічыць фунты ў кілаграмы*, **ПЕРАГНА́ЦЬ** разм. *[Навум:] — Ён табе і стог сена вылічыць, і капец абмерае і кілаграмы ў пуды перагоніць* (Я.Ермаловіч). *Яе [адзежу] Маразюк перагоніць на грошы* (Чарнышэвіч). — *Незак.*: **Перавóдзіць, пералічáць і пералíчваць, пераганяць.**

ПЕРАВО́ЗІЦЬ (перамяшчаць, дастаўляць каго-н, што-н. якім-н. транспартам з аднаго месца на другое) *Пiлiп i Панас атрымалі нарад і перавозілі калійную соль з кладоўкі ў сад* (М.Ткачоў). *Перавозяць хаты, хлявы і лазні. Ад былога ўпраўлення начальніка работ — № 121 ужо засталіся толькі сенцы* (Грахоўскі), **ТРАНСПАРТАВА́ЦЬ** — *Галоўкі каб адкруціў? — запытаўся Якімка. — Абавязкова. І на месцы. Інакш транспартаваць іх [снарады] няможна* (Курто). *[Антон:] — Яшчэ мушу транспартаваць шваграў тэлевізар у рамонтную майстэрню, а едучы адтуль, забраць з пральні бялізну...* (Каршукоў). — *Закончанае трыванне:* **Перавезці, транспартавáць.**

Перавозіць. ***Carry, take, convey, transport***. Гэты сінанімічны рад цікавы тым, што, па-першае, усе чатыры адзінкі ў ім запазычаныя ў розныя часы з розных моў: *carry, convey* з французскай, *take* з старажытнай скандынаўскай, *transport* з лаціны. Па-другое, на прыкладзе гэтага сінанімічнага раду мы можам адзначыць такую тыповую рысу англійскай мовы, як частае ўжыванне слоў (у тым ліку і дзеясловаў) з шырокім асноўным значэннем для абазначэння канкрэтных з'яў і дзеянняў. У дадзеным выпадку гэта дзеясловы *carry* (несці) і *take* (браць).

Што да сінонімаў *transport* і *convey*, то тут варта зазначыць наступнае:

1. Дзеяслоў *transport*, які мае відавочнае фармальнае падабенства да бел. *транспартаваць*, у англійскай мове ўжываецца, калі гаворка ідзе пра перавозку вялікай колькасці грузаў або людзей.

2. Дзеяслоў *convey* адасабляецца ад астатніх сінонімаў як кніжнае слова.

Каментар да бел. *перавозіць* цікава прадоўжыць яшчэ і наступным чынам: у англійскай мове існуе некалькі дзеясловаў, сэнс якіх можна абагуліць як *перавозіць + якім чынам*. Так, *to bus* — перавозіць (людзей) аўтобусам; *to ship* — перавозіць (грузы) параходам; *to fly* — перавозіць (людзей, грузы) самалётам.

Юрась ПАЦЮПА

Не трэба губіць рэшткі Боскага саду

Нельга не пагадзіцца з меркаваннем майго калегі па універсітэту Валерыя Варановіча наконт функцыянавання ў мове абрывіятураў. Але гэта ўсяго адзін бок праблемы, лінгвістычны, а магчымы іншы, агульны падыход.

Абрэвіятуры ўвайшлі ў шырокі ўжытак недзе на пачатку XX стагоддзя, адразу — у мовах найбольш ужытковых, а потым патрапілі ў іншыя сістэмы. Можна дапусціць, што іх буянне характэрнае для грамадства з парушанымі традыцыямі — прыгадайма першыя гады савецкай улады. Спосаб існавання абрэвіятураў супярэчыць законам любых моў, не толькі беларускай, таму добрыя і дрэнныя, правільныя і няправільныя абрэвіятуры — гэта не тая пастаноўка пытання. Перыяд іх узнікнення характарызуецца ўсебаковаю дэгуманізацыяй чалавечага побыту, што знайшло выражэнне ў дзвюх супрацьлеглых, але ўзаемазалежных, з'явах: мадэрнізме і тэхнакратызме. Такім чынам, распаўсюджанне абрэвіятураў — гэта дэгуманізацыя мовы. Унікнуць іх немагчыма, аднак ёсць патрэба і ёсць спосабы абмежаваць, звесці да неабходнае меншыні.

Усякая абрэвіятура парушае не толькі фанетычны ўзровень слова, але ўсю яго ўнутраную іерархію, у тым ліку — граматычныя і вобразныя слаі, бо ў слове важныя не гукі, а вобразы, гукавая абалонка ў працэсе ўспрымання здымаецца, яна важная не сама па сабе, а як рэпрэзентант (з'яўнік) жывога ўяўлення. Сваім коранем слова адразу ж лучыцца з усімі прамымі і пераноснымі аднакарэннымі назовамі. Прэфіксы і суфіксы як асобныя маленькія «слоўцы» ўскладняюць і ўзбагачаюць гэты шматстайны комплекс. А абрэвіятуры ж — проста «разразаюць» словы, як той казаў, па жывым, па мясе. Можна нават сумнявацца, ці з'яўляецца абрэвіятура словам, можа гэта знак іншае прыроды? Дарэчы было б дамняваць, што навамоўе Оруэла мела чыста абрэвіятурную прыроду, замкнёную на сабе.

Літарнымі спалучэннямі сёння прынята менаваць розныя ўстановы. У навуковым дыскурсе таксама імкнуцца да максімальнае фармалізацыі ведаў, таму ў сучасных навуковых артыкулах і не называюць рэчы «сваімі імёнамі». Чытаючы тэксты, якія стракацяць разнастайнымі, найневерагоднейшымі спалучэннямі літараў, кожны з нас, напэўна, заўважаў, што новыя абрэвіятуры супраць астатніх слоў, нават супраць тэрмінаў, патрабуюць пэўнага «перыяду адаптацыі». Спачатку мы іх не разумеем і, час ад часу, для поўнага ўсведамлення расшыфроўваем, а потым — нарэшце прывыкаем. Рэч у тым, што аснова ўспрымання слова — таксама вобразная, іерархічная, а ўсякая абрэвіятура — гэта плашчыня, неарганічная, машынная матэрыя. Такую стадыю існавання мовы можна назваць механістычнаю.

Як жа засцерагчыся ад злоўжывання абрэвіяцыяй? Я лічу, што беларуская мова як сістэма ў многіх адносінах унікальная, яна мае багатыя ўнутраныя магчымасці, іншымі мовамі ўжо незваротна страчаныя. Таму, дастаткова развіўшыся, сягнуўшы па-за межы «акварыумнага» існавання, яна не павінна ігнараваць свае здольнасці. Няма нічога абавязковага для ўсіх, кожная мова рэалізуе ўласныя ўяўленні слова. Дапрыкладу, вядомы такі факт, што іўрыт, вугорская ды ісландская мовы ў сваю тканіну арганічна не прымаюць пазычанняў. У апошняй дзякуючы пурыстычнай накіраванасці нават тэлефон і тэлеграф назвалі, выкарыстоўваючы свае ўласныя асновы. Беларусам чысты пурызм заўсёды быў мала ўласцівы, у нас не было шышковых, бо і В.Ластоўскі, і Я.Станкевіч не цураліся іншаземных слоў. На гэта ёсць пэўныя гістарычныя прычыны.

Па-першае, у беларускай мове шмат германізмаў (**меркаваць, кіраваць** і да т.п.), якія ў супастаўленні з расійскаю моваю толькі дадаюць «беларускасці» нашаму слову. Магчыма, некаторыя з іх прыйшлі сюды яшчэ ў дакіеўскі перыяд, калі даць веры гіпотэзе, быццам на Беларусі аселі плямёны, што межавалі з германцамі.

Па-другое, старабеларуская мова перыяду Вялікага Княства (як і польская) мела ў сабе гэтулькі лацінскіх слоў, што ў XIX стагоддзі (для разумення яе даўнейшых тэкстаў) быў складзены асобны слоўнік лацінскіх тэрмінаў, якія адсутнічалі ў звычайных лацінскіх слоўніках.

Значыць, беларускі пурызм мусіць мець свой апрычоны характар супраць расійскага ці якога іншага. (Расійцы ад самага пачатку змагаліся з «лацінскаю» ці «нямецкаю заразай».) **Адным з кірункаў нашага пурызму павінна стаць абмежаванае выкарыстанне абрэвіятураў**, бо ім **супярэчыць фанетычны прынцып** беларускага пісьма.

Нават калі ўзяць да ўвагі пазітывістычную моўную «эканомію», то і ў гэтым выпадку яшчэ ніхто не даказаў, быццам абрэвіятуры эканомнейшыя за звычайныя словы. Думаю, ніхто не падлічваў, колькі часу траціцца на «папярэднюю адаптацыю», на прывыканне да абрэвіятуры. А дадамо сюды яшчэ маральныя і чыста інфармацыйныя страты. Калі падлічыць усе адмоўныя вынікі і «пабочныя эфекты», то, відаць, ні пра якую «эканомію» нельга і гаворкі весці. Урэшце, кожны складаны назоў, які вымагае скарачэння, мае ў сабе пэўныя апорныя словы — вось іх і варта ўжываць замест абрэвіятураў, каб не паўтараць цэлыя лексічныя комплексы. Дапрыкладу, навошта пісаць маластраўнае ВКЛ, якое нагадвае СНД, КДБ і БССР, калі можна сказаць проста: Вялікае Княства, Літоўскае Княства, або нават Княства, праз адно слова з вялікае літары. Вядома, гэтыя апорныя словы маюць чыста кантэкстуальны характар, але ж нічога тут дрэннага няма, бо бальшыня абрэвіятураў мае таксама характар кантэкстуальны. Апошняе якраз і спарадзіла плойму анекдотаў, заснаваных на дваякім, амбівалентным, прачытанні абрэвіятураў.

Якія ж унутраныя рэсурсы беларускае мовы я маю на ўвазе, калі не лічыць неспрыяльных для палітарных скарачэнняў правапісу і фанетыкі? Рэсурсы гэтыя ёсць, бадай, ва ўсіх мовах і абрэвіяцыі непасрэдна не датыкаюць, але, зыходзячы з таго, што сучасная беларуская мова развілася з народнае гутарковае асновы, яна ўзяла адтуль шмат карыснага, папушчанага іншымі мовамі, у тым ліку і натуральныя сінтэтычныя спосабы скарачэння. Мы не гаворым, як расійцы, **старопечатные книги**, але — **старадрукі**, не **кузнечное дело**, а **кавальства** (у старажытнасці было **кавальская работа**), не **железная дорога**, а **чыгунка** (у прастамоўі расійцы таксама ўжываюць **железка**), замест **пункту гледжання (точки зрения)** усё часцей гаворым **глядзішча**. У Байкова і Някрашэвіча **зрительный зал — відоўня**. У паэта Савіча-Заблоцкага ёсць слова, якога бракуе ў адпаведных тэрміналагічных слоўніках: **краўніцы**, у сэнце **кровеносные сосуды** (паводле аналогіі могуць быць і **лімфіцы**). Інакш кажучы, сінтэтычныя скарачэнні маюць у беларушчыне тэндэнцыю да развіцця, іх і не варта нам траціць.

І апошні спосаб унікнуць абрэвіяцый — традыцыйны: даваць рэчам нармальныя жывыя імёны, пра гэта было ўжо сказана ў рэдакцыйным пасляслоўі.

Асобнае гаворкі патрабуюць старажытныя цітлавыя скарачэнні кшталту **бъ** (Бог), **іс** (Ісус), **гь** (гасподзь), **члкъ** (чалавек) і да т.п. Пры ўсім вонкавым падабенстве з абрэвіятурамі яны не спараджалі фанетычных монстраў, як КПСС (кэпэсэс), і таму не прыніжалі, а хутчэй узвышалі слова, падкрэслівалі яго ўнутраную форму. Магчыма, нам і сёння варта вывучаць і пры нагодзе выкарыстоўваць гэты досвед.

Задача называння не замыкаецца ў сабе, яна мае на ўвазе большае: стварэнне для чалавека чалавечае прасторы існавання. Побач з арганізацыяй побыту разумовыя працэсы таксама не павінны фармалізавацца дарэшты. Рэч нават не ў колькасці абрэвіятураў, а ў іх адпаведнасці неабходнасці. Чалавек, сарваўшы некалі яблык спазнання, страціў у сабе рай, Боскі сад, але ў нас на зямлі яшчэ засталіся гаі, сады... І мова — адзін з гэтых аазісаў. Не трэба губіць рэшткі Боскага саду.

МАТЭРЫЯЛЫ ДА СЛОЎНІКА «БЕЛАРУСКІЯ ІМЁНЫ»

Сымон БАРЫС

Як у нас клічуць?

Мужчынскія імёны

(Працяг.)

Феафіл. Феофил (грэч.) — той, каго паважае Бог. Вытв.: Феня, Фенька. Імяніны: пр. 10, 11, 21.01; 19.02; 22.03; 25.06; 5.08; 10, 16.09; 11, 23.10; 3, 6, 8, 20.11; 15.12; кат. Тэафіл — 5.03; 27.04; 2.10; 20.12. Імя па бацьку — Феафілавіч, Феафілаўна.

Феакціст. Феоктист. Імяніны: пр. 5, 17.01; 13.03; 15.10. Імя па бацьку — Феакціставіч, Феакціступна.

Фелікс. Феликс (лац.) — шчаслівы. Вытв.: Фэлька, Хвэлька, Фелюсь. Імяніны 11, 14.01; 21.02; 23.03; 21.04; 30.05; 11.06; 20.11. Імя па бацьку — Феліксавіч, Феліксаўна.

Фёдар. Тодар. Феодор (грэч.) — божы дар. Вытв.: Федзя, Федзька, Фядзюк, Федзік, Федзечка, Федзічак, Фядзюня, Фядзюнька, Фядзюша, Фёдарка, Фядорка, Федарка, Хведарка, Федка, Фядук, Фядуха; Тодар, Тодарка. Імяніны: пр. 9.01; 4, 8, 21, 27.02; 2, 4, 7, 18, 19.03; 3.04; 4, 29.05; 3, 5, 6, 9, 28.06... — усяго 35 разоў; кат. 7.02; 26.03; 4.07; 24.09; 23, 29.10; 9.11. Імя па бацьку — Фёдаравіч, Фёдараўна і Тодаравіч, Тодараўна.

Філарэт. Филарет. Імяніны пр. 14.12. Імя па бацьку — Філарэтавіч, Філарэтаўна.

Філімон. Пілімон. Филимон (грэч.) — любімы, каханы. Разм. Хвілімон. Вытв.: Філімонка, Філя, Філька, Філон, Моня, Халімон. Імяніны: пр. 17.01; 4.03; 12.05; 5, 27.12; кат. 28.03. Імя па бацьку — Філімонавіч, Філімонаўна і Пілімонавіч, Пілімонаўна.

Філат. Імя па бацьку — Філатавіч, Філатаўна.

Флавій. Флавиан (лац.) — той, хто паходзіць з роду Флавіеў. Вытв.: Флавік, Флавічак, Флавусь, Флаваш. Імяніны кат. 18.02. Імя па бацьку — Флавіевіч, Флавіеўна.

Фядот. Феодот (грэч.) — дадзены Богам. Вытв.: Фядоцік, Фядотка; Федзя, Федзька, Федзечка, Федзічак. Імяніны 4, 15.03; 12, 31.05; 20.06; 17.07; 15, 28.09; 20.11. Імя па бацьку — Фядотавіч, Фядотаўна.

Фядула. Федул. Вытв.: Фядулік, Фядулюсь, Фядулька. Імяніны 18.04; 1.07. Імя па бацьку — Фядулавіч, Фядулаўна.

Харлам. Харлампий. Вытв.: Харламік, Харламка, Харлап, Харламук, Харламусь. Імя па бацьку — Харламавіч, Харламаўна.

Халімон. Пілімон. Филимон (грэч.) — каханы. Вытв.: Халік, Халька, Халюк, Халюс. Імяніны: пр. 17.01; кат. 28.03. Імя па бацьку — Халімонавіч, Халімонаўна і Пілімонавіч, Пілімонаўна.

Харытон. Харитон (грэч.) — шчодры, добры або краса. Вытв.: Харытонка, Хартонка, Харытош, Харытось, Харык, Хартон. Імяніны 14.06; 11.10. Імя па бацьку — Харытонавіч, Харытонаўна.

Хрол. Флорентий (лац.) — паходзіць імя ад г.Фларэнцыя. Вытв.: Хромка, Хралюк, Хральцісь. Імя па бацьку — Хролавіч, Хролаўна.

Хрыстафор. Кристофор (грэч.) — той, хто носіць Хрыста. Вытв.: Хрысцік, Хрыстафорка. Імяніны 22.05; 25.07; 12.09. Імя па бацьку — Хрыстафоравіч, Хрыстафораўна.

Церах. Цярэнцій. Терентий. Вытв.: Цярэшка, Цярок. Імяніны: пр. 23.04; 10.11. Імя па бацьку — Церахавіч, Церахаўна і Цярэнцьевіч, Цярэнцьеўна.

Цімох, Цімон, Цімафей, Тимофей (грэч.) — той, хто шануе Бога. Вытв.: Цімафейка, Цімоха, Цімош, Цімоша, Цімошка, Цімошачка, Цімашок, Цім, Ціма, Цімка, Ціша, Цімук, Цімось, Цімусь, Цімон, Тыматэвуш. Разм. Цімахвей. Імяніны 1, 12.01; 4.02; 6.03; 16.05; 2.06; 10.08; 1.09; 26.01; 21.05. Імя па бацьку — Цімохавіч, Цімохаўна і Цімонавіч, Цімонаўна, а таксама Цімафеевіч, Цімафееўна.

(Працяг будзе.)

Вам, школьнікі!

Рубрыку вядзе Лявон БАРШЧЭЎСКІ

Сусветная літаратура ў школе
X клас (паглыбл.)

Сапфо

(першая палова VII ст. да н.э.)

Сапфо — славутая паэтэса антычнай Грэцыі. Нарадзілася ў Эрасе, на востраве Лесбас, з маленства засталася сіратою, выхоўвала сама сваіх братоў. У родным горадзе яна ўтрымлівала школу для дзяўчынак, выкладала ім паэзію, музыку, танцы. Яшчэ пры жыцці атрымлівала лаўровыя вянкі за перамогі на паэтычных усягрэцкіх алімпіядах. Вялікі філосаф Платон называў Сапфо дзесятай музаю за створаныя ёй шэдэўры любоўнай лірыкі і эпіталаміі (вясельныя спевы), з якіх да нас дайшла толькі невялікая частка.

Сапфічную страфу выкарыстоўвалі ў сваіх вершах Сімяон Полацкі. Гэтай страфой напісаны, напрыклад, і верш Ул.Дубоўкі «Здані».

Літаратура:
Толстой И.И. Сапфо и тематика ее песен // Статьи о фольклоре. — М., 1966.
Ярхо В.Н., Полонская К.П. Античная лирика. — М., 1967. С.49—52.
Лапидус Н.И. Античная литература. — Мн., 1986. С.30—31.
Page D.L. Sappho and Alcaeus. — Oxford, 1955.

Гімн Афрадыце

Прад табой чало хілю, Афрадыта,
Зеўсава дачка — што ў цянёты вабіш;
Неўміручая, я малю: ты смуткам
Сэрца не рві мне,

А сыдзі з вышыняў зноў, як калісьці:
Голас мой тады з далячынь ты чула
І бацькоўскае пакідала неба,
Як я прасіла.

Птушкі хіжыя калясніцу неслі
Залатую па-над зямлёю чорнай,
І раз-пораз лопат магутных крылаў
Чуўся ў паветры.

Прамяністую, я цябе пазнала —
Неўміруча-ўсмешліва і лагодна
Ты спытала, што ад цябе хачу я,
Што мяне цвеліць,

Хто агонь журботы ўва мне раздзьмухаў
І каго багіня замоў любоўных
Мне прывесці мае, і хто зрабіў мне
Гэтак балюча?

Так казала: не заўважае?.. — Ўбачыць!
Не бярэ дароў?.. — Сам з дарамі прыйдзе!
Не кахае?.. — Дык закахаецца моцна,
Хоць і міжволі...

Дык сыдзі ж і сёння з прыступак трона:
Не дазволь змарнець мне ў журбоце
дзікай —
У нялёгкай гэтай страшэннай хвілі
Дапамажы мне!

* * *

Роўным богу мне падаецца ў шчасці
Чалавек, які, гэтак блізка-блізка
Седзячы з табой, твой пяшчотны голас
Слухае ўважна.

І цудоўны смех. У мяне пры гэтым
Перастала сэрца б адразу біцца.
Як цябе я ўбачу — больш не магу ўжо
Вымавіць слова.

Мой язык імгненна дранцвее, хваляй
Лёгкі жар пад скураю прабягае;
Вочы ўжо не бачаць. А вушы чуюць
Звон несціханы.

Пот з мяне гарачы цячэ, дрыжу я,
Зазелянела ўся — ужо нават болей
За траву. І маё жыццё нібыта
Скончыцца мусіць,

Ды цярпі, цярпі: ўжо далёка надта
Ўсё зайшло...

* * *

Поўню пекную атачаюць зоркі —
Твар, што зззяе, бы ў покрыва ўкруцілі,
Каб яна адна ўсяму свету поўнай
Славай свяціла.

Пераклад са старагрэцкай
Лявона БАРШЧЭЎСКАГА.

Філалогія

Гэта ўжо не ўсходнеславянская мова

Як сцвярджае Я.Карскі, а таксама іншыя вучоныя, у старой пісьменнасці асаблівасці беларускай мовы пачынаюць выяўляцца толькі з XIV ст. Па дадзеных Г.Штыхава, у пісьмовых помніках XII—XIII стст. яны рэдкія. У адным з тураўскіх твораў таго часу сустракаюцца словы *карэц* — коўш для піцця з карнявішча, *дзецкія* — слугі князя; у творы К.Смаляціча — *сябры, ляда, пожні*..., у «Житии» А.Смаленскага — *наставник, злодий, велми потреба* і іншыя. У гэту пару, па думцы Л.Шакуна, існаваў перыяд стараруcкай літаратурнай мовы як зыходны этап у гісторыі ўсходнеславянскіх моў (XI—XIV стст.). У гэты час вялікае пашырэнне атрымала дзелавая пісьменнасць або «бытавы тып літаратурнай мовы». У ёй роля кніжных славянізмаў амаль не адчуваецца. Фарміраванне старабеларускай пісьмовай мовы ішло шляхам паступовага пранікнення ў старажытнарускую пісьмовую мову беларускіх лексічных і граматычных асаблівасцей. Гэта можна прасачыць на наступных прыкладах.

У XI томе Актаў Літоўскага Трыбунала, выдадзеных Археаграфічнай камісіяй у Вільні ў 1880 г., надрукаваны дакумент 1398 года. Гэта *«Обмежевание спорныхъ земель Лавришовского монастыря, произведенное... по приказанью великого князя Витовта»*. Аўтары патлумачылі: гэты дакумент, за выключэннем знакаў прыпынку, з прычыны яго старажытнасці надрукаваны з дакладным захаваннем арфаграфіі... Вось урывак з яго: *«Жаловаль се архимандрить Лавришовский Мисайло, што черезъ монастырь князя великого люди дорогу положили по дрова и по лыка і по вязье, и жоны ихъ и дети ихъ у снитьку туда ходятъ, а о той дорозе монастыру великая кривъда и татьба деетьсе. А лесъ вольный... князя великого людемъ у лесъ уехавши дровъ насечь, вязья и лыкъ надрать, иного ничего не надобе пакостити...»* Далей сустракаюцца беларусізмы: *зъ, одъ, хресьта, не терать, выступовати, тые, тое, тыхъ, сеножать, здавна, урядили, тягъло, усътупатисе, бояры, сумежъцомъ, ведати, порушать, пан, рублевъ, иньшихъ. Писанъ у Лавришове.* Аўтары паясняюць: гэты манастыр — найстарэйшы з усіх праваслаўных заходняга краю, заснаваны ў 1262 г. князем Войшалкам на беразе Нёмана каля Навагрудка.

Падобнаю мовай напісана *«Привилегия короля Александра Свислоцкому наместнику Гротыке на плацъ въ городе Вильне...»* 1410 года. Тут шмат беларускіх слоў: *чинимъ, знаменито, листомъ, хто, або, потреба, чаломъ, тымъ, местце на будованье, дозволили, тежъ, вольную, абыхъмо, зъ ласки, нашое, потымъ, ізадкомъ, казали, вжиточному, лепшому, найлепей, розумеючи... Писанъ у Люблини.* Добра бачны беларускія асаблівасці мовы ў «Фундушовай записи, данной Анною Вижевичовою Сулятицкой церкви» ад 1433 г. Напрыклад, *прозвищемъ, порушаною кухвале Божой, зостаючи зуполной моцы, умыслиломъ, приемную маетность, отправована, чотыры* і іншыя.

І хоць аснова мовы гэтых і падобных дакументаў таго часу застаецца яшчэ старарусская, а «беларусізмы не складаюць яшчэ нормы пісьмовай мовы» (А.Жураўскі), усё-такі гэта ўжо не «руская» мова, як яе называюць у актавых запісах. Так адбываўся пераход і ўтварэнне старабеларускай пісьмовай мовы.

Міхаіл ПУЗІНОЎСКІ,
настаўнік-пенсіянер.
г.Ашмяны.

«Якуб Колас — мой стрыечны дзядзька»

Аднаго дня ў Жлобінскім гісторыка-краязнаўчым музеі праходзіла адкрыццё чарговай персанальнай выставы. На гэты раз на суд аматараў жывапісу прадставіў свае карціны ўдзельнік Другой сусветнай вайны самадзейны жлобінскі мастак Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч. Шчыра кажучы, у той дзень мяне зацікавілі не столькі яго творы, колькі імя і прозвішча. Ці не сваяк ён, часам, Якуба Коласа — Канстанціна Міхайлавіча Міцкевіча?

— Супадзенне нашых прозвішчаў не выпадковае, — адказаў на маё пытанне мастак. — Мой бацька Міхаіл Карлавіч Міцкевіч і Якуб Колас нарадзіліся ў адной мясцовасці і даводзіліся адзін аднаму стрыечнымі братамі, якіх яшчэ ў маладосці жыццё раскідала ў розныя бакі.

Неўзабаве пасля гэтай сустрэчы я наведаў Канстанціна Міхайлавіча з фотакарэспандэнтам раённай газеты А.Шайновым у яго доме. Шмат цікавага мы даведаліся тады ад Канстанціна Міхайлавіча, азнаёміліся з яго карцінамі, якія не трапілі на выставу, а пасля вырашылі правесці невялікае расследаванне. Звярнуліся ў Літаратурны музей Якуба Коласа. Яго дырэктар Зінаіда Мікалаеўна Камароўская паведаміла, што музей сапраўды мае дакументы, якія сведчаць, што Якуб Колас і Міхаіл Карлавіч Міцкевіч сваякі, аднак дакладных звестак пра стрыечнага брата класіка беларускай літаратуры яны не маюць. Тая навіна, што ў Жлобіне жыве стрыечны пляменнік Якуба Коласа, стала для работнікаў музея прыемнай нечаканасцю. У бліжэйшы час яны туды выедуць, каб папоўніць (са слоў Канстанціна Міхайлавіча) звесткі пра радавод Міцкевічаў. А я тут абмяжуюся кароткім пераказам фактаў з біяграфіі пляменніка Якуба Коласа. Яго бацька Міхаіл Карлавіч апынуўся на Жлобіншчыне напачатку XX стагоддзя. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ён займае пасаду сакратара Стараруднянскага сельсавета. Яму давяраюць адказную пасаду і ў райвыканкаме. На Жлобіншчыне Міхаіл Карлавіч сустрэў будучую жонку — Мітрадору Канстанцінаўну Мядзведзеву (1890—1972). У іх было пяцёра дзяцей: Яўген, Лідзія, Ірына, Канстанцін і Міхаіл. Усім ім выпаў нялёгкі жыццёвы лёс. У 1922 годзе Міхаіл Карлавіч памёр. Двухгадовы Костусь выхоўваўся ў дзіцячых дамах (Рагачоў, Орша, Менск і інш.). У 1935 г. ён скончыў школу ў Жлобіне і працаваў мастаком-афарміцелем у розных культурных установах. У 1939 г. Міцкевіч вярнуўся ў Жлобін. Нейкі час працаваў на Украіне, а напачатку 50-х гадоў зноў вярнуўся на радзіму. І ўсе гэтыя гады, канешне ж, маляваў, маляваў. І вось сямідзесяціпяцігадовым нарэшце дачакаўся сваёй персанальнай выставы.

— Калі мы прапанавалі Канстанціну Міхайлавічу правесці яго персанальную выстаўку, — сказаў у час яе адкрыцця старшыня творчага аб'яднання мастакоў Жлобіншчыны Уладзімір Ганжа, — ён нам спачатку не паверыў, а потым на яго вачах з'явіліся слёзы...

перабраўся ў Брэст, дзе яго і застала вайна. Давялося зведаць нямецкі канцлагер і акупацыю. Канстанцін Міхайлавіч уключыўся ў падпольную і партызанскую барацьбу супраць захопнікаў. Ваяваў у 117-м партызанскім атрадзе брыгады Жалезняка, з 1943 г. у Савецкай Арміі. Вызваляў Мазыр, Калінкавічы, Варшаву, браў Берлін. Узнагароджаны Ордэнамі Айчыннай вайны I і II ступеняў, медалямі. У 1945 г. Канстанцін

Усё гэта сведчыць аб сціпласці Канстанціна Міхайлавіча, у чым можа ўпэўніцца кожны, хто пазнаёміцца з ім.

Мікалай ШУКАНАЎ.
г.Жлобін

На здымку: К.М.Міцкевіч з адной са сваіх работ

Фота Аляксандра ШАЙНОВА.

Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь
Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь
Беларускі нацыянальны навукова-асветніцкі цэнтр імя Ф.Скарыны
Полацкі дзяржаўны універсітэт
Полацкі гісторыка-культурны запаведнік

ПРАВОДЗЯЦЬ

у рамках Полацкіх чытанняў у г.Наваполацку 5—6 верасня 1995 года міжнародную навуковую канферэнцыю «**Полацкая зямля як соцыякультурная прастора ўзнікнення і развіцця беларускага этнасу і нацыянальнай дзяржаўнасці**». На канферэнцыі мяркуецца абмеркаваць наступныя тэмы:

Полацкая зямля як цэнтр узнікнення і развіцця беларускага этнасу;

роля Полацка ў станаўленні нацыянальнага гаспадарства;

Полаччына і развіццё навуковай думкі і адукацыі;

полацкая культура ў кантэксце культуры народаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы;

роля Полацка ў нацыянальным адраджэнні.

Заяўкі на ўдзел у канферэнцыі з паведамленнем тэмы даклада трэба даслаць да 30 красавіка 1995 года на адрас:

211440, г.Наваполацк, вуліца Блахіна, 29, кафедра філасофіі і культуралогіі.

Плануецца выданне матэрыялаў канферэнцыі.

ТЭЛЕФОНЫ ДЛЯ ДАВЕДАК:

5-13-72 (кафедра філасофіі і культуралогіі, арганізацыйны камітэт)

5-21-23 (кафедра гісторыі і сацыялогіі).

Гумарэскі

Упаўнаважаныя

Партыйна-савецкае кіраўніцтва ніколі не выпускала з-пад увагі працоўныя масы. Адным з яе прывадных пасаў былі розныя ўпаўнаважаныя, якія часам у тым-сім дапамагалі, часцей ніякай карысці не прыносілі, а нярэдка кампраметавалі сябе і ўладу. Вось два выпадкі з дзейнасці гэтых спадручных на Мсціслаўшчыне.

Насенне грыбоў

Каля Мсціслава за ракой Вяхрой раскінуўся значны лясны масіў Дуброва. Ахоўвалі яе багацці, вядома, леснікі. Каб яны дарэмна не швэндаліся па лесе, раённыя ўлады дзесьці ў сярэдзіне 20-х гадоў рашылі давесці ім план па нарыхтоўцы грыбоў. План давялі, але яго выкананне неяк не адчувалася.

Тады для праверкі стану нарыхтоўкі лясных ласункаў накіравалі ўпаўнаважанага. Той энергічна прыступіў да выканання ўскладзенага абавязку. Адразу пачаў заўзята высвятляць, чаму нарыхтоўка не рухаецца з месца. Хтосьці з леснікоў вазьмі дый бразні:

— Насеннем жа не забяспечылі.

Упаўнаважаны рашыў дакапацца да ісціны. Праверыў усю дакументацыю — пісьмовыя адносіны, загады, указанні, распараджэнні. Высветліў, колькі выдзелілі для Дубровы сякер, рыдлёвак, толу (там нарыхтоўвалі пні для смалакурні). Знайшоў матэрыялы пра выдзяленне каня, воза, збруі. Але каб дасылалі насенне грыбоў — такога дакумента сапраўды ніводнага.

Праз колькі дзён на раённым пасяджэнні заслухоўвалі ход гаспадарчых спраў. Дайшла чарга і да нашага ўпаўнаважанага. Ён упэўнена далажыў, што заданне па нарыхтоўцы грыбоў і не магло быць выканана, паколькі леснікам не даслалі ні аднаго кілаграма грыбнога насення.

Расказвалі, што раённы кіраўнік, выслухаўшы гэты абвінаваўчы маналог, ад гневу доўга не мог вымавіць ні аднаго слова. Іншыя прысутныя душыліся смехам. Упаўнаважаны ж, глядзячы чыстымі нявіннымі вачыма, не мог зразумець прычыны гневу і смеху.

А ў раёне не адзін год пацяшаліся з грыбнога насення.

Пустая баразна

Не менш анекдатычны выпадак адбыўся на пачатку 30-х гадоў. У вёсцы Парадзіна быў створаны калгас «1 Мая». Па велічыні ён займаў другое месца ў раёне пасля калгаса імя Чарвякова, цяпер «Праўда». Таму калгасу ўдзялялася асаблівая ўвага. Для ўзмацнення ідэйна-выхаваўчай работы ў перыяд пасадкі бульбы ў «1 Мая» накіравалі з раёна ўпаўнаважанага. Як вядзецца, ён завітаў у калгасную канцылярыю. У размове калгаснікі выявілі, што ў сельскай гаспадарцы чарговы прадстаўнік цяміць нічуць не больш ад авечага мужыка, і рашылі паджартаваць. Адны выходзілі з памяшкання, другія заходзілі. І вось зайшоўшыя нібыта толькі што з поля паведамлялі сваім сябрам, што ў адной з брыгад бульбу раскралі, прапілі, а каб прыхаваць злачынства, садзяць не ў кожную баразну, а праз адну. Паведамлялі таемна, але так, каб іхнія словы не абмінулі вушэй прадстаўніка.

Упаўнаважаны рашыў сам праверыць падслуханае. Пайшоў на поле, прыглядзеўся і сапраўды выявіў, што ў адну баразну бульбіны кладуць, а другую заворваюць пустой. Падняў страшэнны вэрхал, абвінавачваючы калгаснікаў у п'янстве, шкодніцтве і іншых гаспадарчых і палітычных злачынствах. Плугары і сеяльшчыцы пра змову ў канцылярыі не ведалі, таму ў сваю чаргу не маглі зразумець абвінавачанняў ды яшчэ досыць едка агрызаліся.

Толькі калгаснае начальства і то не без цяжкасцей растлумачыла раённаму прадстаўніку працэс пасадкі бульбы. Пасля ён хацеў выявіць жартаўнікоў. Але ўсе калгаснікі былі для яго на адзін твар. Давялося яму выбірацца з Парадзіна з досыць падмочанай рэпутацыяй.

А з памяці мясцовых жыхароў гэты выпадак і па сённяшні дзень не выветрыўся.

Запісаў Георгій ЮРЧАНКА.

Паводле першай беларускай энцыклапедыі замак каля мястэчка Мір магнаты Іллінічы надумаліся будаваць у 1506 годзе. Спачатку былі вымураваны магутныя вежы і сцены, а пасля і палацавы будынак ды барбакан — дадатковае абарончае ўмацаванне перад брамай уязной вежы.

Ні стагоддзі, ні войны з пажарамі не змаглі разбурыць гэты цуд нашай архітэктуры, збудаваны таленавітымі мясцовымі майстрамі. Пасля Другой сусветнай вайны ў замку яшчэ жылі людзі, вядома ж, не ўладальнікі, адзін з якіх у гэты час сёк лес на Інце. Не паддаўся замак і нашэсцю варвараў другой палавіны XX стагоддзя. Абрабаваны, панішчаны, ён дачакаўся першай спробы рэстаўрацыі ў канцы 60-х гадоў. Тады паставілі рыштаванні і нават накрылі палац. На гэтым і скончылася. Відаць, тагачаснае кіраўніцтва Беларусі вырашыла перад надыходам камуністычнай эры будаваць толькі новыя палацы (і баракі!) — фермы. Цягам часу рыштаванні струхлелі, дах згарэў...

І толькі нястомныя археолагі ці не штогод капалі на дзядзінцы і вакол замка — шукалі і збіралі рэшткі былой велічы. (Плён іх раскопак цяпер можна ўбачыць у некалькіх адноўленых замкавых залах.) Дзякуй Богу, знайшліся людзі, якім таксама забалела душа, калі ўбачылі, што нішчыцца праца нашых таленавітых продкаў — сусветны скарб. Грошы на аднаўленне Мірскага замка дало ЮНЕСКА. А залатыя рукі нашых сучаснікаў — нашчадкаў тых беларускіх майстроў ужо аднавілі частку гэтага помніка нашай архітэктуры, што вы і бачыце на здымку Э.Кабяка.

Афарызмы

*

Калі кот будзе насіць рукавічкі, то ён ніколі не зловіць мышы.

*

Кожная нявестка ў нечым падобная да свекрыві.

*

Сама лепей вучыцца галіцца на чужой барадзе.

*

Зважай, што калі будзеш толькі пляваць у столь, то застанешся без кавалка хлеба.

*

Калі гандлюеш мёдам, то не прамінеш аблізаць палец.

*

Не плюй у студню, бо яшчэ не раз давядзецца піць з яе ваду.

*

Калі суддзя паваліцца на камень — бяда суддзі; калі ж камень зваліцца на суддзю — ой, ізноў бяда суддзі!

*

Не непакойся пра дзень заўтрашні, бо ніколі не ведаеш, што цябе чакае сёння.

*

Твой прыяцель мае прыяцеля, прыяцель твайго прыяцеля таксама мае прыяцеля, — памятай пра гэта і ўмей захоўваць сакрэты.

*

На гарыстым полі не гавораць таямніц.

*

Калі трое людзей сказалі табе, што ты п'яны, не спрачайся, а ідзі лепш спаць.

*

Калі адзін чалавек скажа табе, што ў цябе асліныя вушы, — не бяры да галавы; калі ж табе гэтае скажуць двое, — падрыхтуй сабе сядло.

*

Чужымі зубамі нельга грызці.

Пераклаў з польскай Алег ДЫШЛЕВІЧ.

Пачутае ад аўцюкоўцаў

Калі аўцюкоўцам хочацца юшкі, яны едуць на возера. Раскладваюць вакол возера кастры. Усе падтрымліваюць агонь, а адзін у лодцы плавае па возеры і вяслом памешвае ваду.

Пасля п'юць і закусваюць.

Аднойчы здарылася бяда. Адзін з тых аўцюкоўцаў, што з лодкі памешваў возера, перакуліўся на дно. Дык усе з берага захваляваліся:

— Выцягвайма яго хутчэй, а то ўсю гушчу паесць...

* * *

Да Вялікадня кожны гаспадар капае на агародзе хрэн. Мые. Трэ. Плача.

І ўжо на свята тоўста намазвае хрэн на хлеб дый уплятае з вяндлінай. Пад чарку! Як чхне — у суседа чуваць. І так па ўсёй вёсцы. Значыцца, калі аўцюкоўцы чхаюць, то ў іх свята, хоць няхай сабе і храновае.

* * *

Аўцюковец за сталом снедае. Жонка яму:

— Чаму аладкі не ясі?

— Далёка стаяць, калінка. Каля сябе яшчэ не ўсё з'еў.

* * *

Аўцюкоўцам не шэнціла на старшынь калгаса. Адзін — шэльма, другі — лайдак, трэці — невук.

Апошняга выгналі за п'янку.

Прыязджае новы «галава». Сустрэчу яму наладзілі: хлеб-соль, чарка. Глытнуў старшыня самагонкі дый папярхнуўся:

— От, каб на яе, не ў той гарляк пайшла...

Побач стаяла бабуля. Як усплясне ў ладкі ды як загалосіць:

— Вой, каласкі, той быў п'яніца, а гэны з двума горламі.

Прапалі мы, лю-юдзечкі...

* * *

— Як жывеш, дзядуля?

— Як я жыў, каласок? Праз адны дзверы ўвайшоў, праз другія выйшаў.

— А цяпер куды кіруеш?

— Хацеў купіць касцюм на смерць, дык лавашніца сказала: трэба даведка, што хутка памру. От іду ў сельсавет... Калі не дадуць даведку, то, відаць, давядзецца жыць вечна.

* * *

Ветэрынар доктару:

— Палячы, каласок.

— Што ў цябе баліць?

— А ты адгадай. Калі я іду ратаваць свінню ці карову, то яны мне пра сябе не расказваюць.

Доктар моўчкі выпісаў рэцэпт. Прыйшоў ветэрынар дамоў, чытае: «Даваць таблеткі тры дні. Калі не ачуняе — прырэзаць».

* * *

Прыходзіць да доктара Мар'я.

— Можа б ты мяне паслухаў, каласок? Захварэла.

— Ай, Мар'я, — кажа той, — я толькі што Вольку слухаў: што ў яе, тое і ў цябе.

* * *

Аўцюковец палаяўся з жонкай і пайшоў вешацца. Замацаваў за галіну старой вярбы, што расла над ракой, вяроўчыну, зрабіў пятлю, усунуў туды галаву і гайдануўся. Галіна не вытрымала, трэснула, абламалася і паляцела разам з чалавекам у раку. Аўцюковец вылез з ракі і пачаў расказваць бабе:

— От, калінка, праз гэта павешанне дык ледзь не ўтапіўся.

Заснавальнік: ТБМ імя Ф.Скарыны.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220029, г.Менск, вул.Чычэрына, 1. Тэлефон 33-17-83.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:
Эрнэст Ялугін — галоўны рэдактар, Лявон Баршчэўскі, Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Вінцук Вячорка, Віктар Гайсёнак, Радзім Гарэцкі, Ніл Гілевіч, Аляксей Глушко, Сяргей Запрудскі, Анатоль Клышка, Уладзімір Ламека, Зміцер Санько, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Віктар Шніп.
Адказны сакратар Здзіслаў Сіцька.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара можа не адпавядаць меркаванню рэдакцыі. Рукапісаў рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

Індэкс 63865. Замова 424

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку». 220041, г.Менск, пр.Ф.Скарыны, 79.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Наклад 6850 паасобнікаў.
Падпісана ў друк 6.03.1995 г.
у 15 гадзін